

Hamerli Antal

Az interjút készítette, szerkesztette Potos Bernadett

Pécs, 2010. április-július

Család

Pécsett születtem 1934. augusztus 3-án. Kereskedőcsalád voltunk, apám vaskereskedő volt, anyám meg otthon volt háztartásbeli. Szüleim úgy ismerkedtek meg, hogy anyám az összes szabadidejét meg nyarát Sopronban töltötte. Apám kereskedelmi főiskolát végzett Hamburgban és Berlinben. Tudott németül és egy keveset franciául. Fiatal ember volt, mindig a legmodernebb autói voltak, és ahogy járt-kelt az országban, többek között Sopronba is eljutott. Anyám (az egyik főutcában, az Erzsébet kertenél lakott a nagynénje, akinél nyaralt) fönt ücsörgött egy széles kőkerítésen, napozott a kerítés tetején. Apám meg véletlenül pont arra ment. Ránézett: „egy ismerős pécsi!” – megállt, és így kezdődött az egész.

Az esküvőjük Pécsett a belvárosi templomban volt 1933. augusztus 25-én, anyámnak a születésnapján, van film is róla. Akkoriban nem volt szokás autóval menni esküvőre, mindenhol lovas kocsi volt és fiáker. Hatalmas nagy esküvő volt, jöttek ki a templomból, be a fiákerbe, úgy mentek a Király utcai ház udvarába. Akkor nem olyan volt a lakodalom, mint mostanában, hanem csak összejöttek, táncoltak, ugráltak kicsit, bolondoztak, ettek-ittak. Még a nap javában fönn volt, amikor fogták magukat, beültek az autóba és elmentek nászútra Balatonföldvára. Ennyi volt az egész. Délelőtt volt az esküvő, déltájban egy fogadásféle és utána sipirc. Anyám rettentően félt hajón meg csónakban, ezeket sose bírta. Eltervezték, hogy átmennek Badacsonyba hajóval. Pont akkor kifogtak egy olyan nagy vihart, hogy kiosztották a mentőöveket, mert a hajó időnként feneket ért, lehuppant. Azt mondta, soha többet ő hajóra nem ül.

Anyám, Schwarz Irma Pécsett született, ott lakott a Cseh-palota második emeletén. Az, ha jól emlékszem, háromemeletes, ami az Építőipari és Bányaiipari Technikumnak meg a banknak az épülete a Vörösmarty utcában a Séta tér felé, balról a Nagy Lajos Gimnáziumnál.

Négy polgárit végzett. A polgári iskola akkoriban még ott volt a Líceum templom mellett. Már kiment a divatból, de polgári nagyon jó dolog volt, mert végig kötelező tantárgy volt a háztartás: sütni, főzni, teríteni, vendéget fogadni. Viszont, amit főztek, sütöttek, azt – akárhogy sikerült, akár elsózta vagy elégette – szigorúan meg kellett mindent enni.

Anyám gyerekkorától kezdve tudott németül. Sőt most, 100 évesen még jobban tud szerintem németül, mint amikor 50 éves volt. A soproniaknál szinte az egész család németül beszélt. Ausztria és Sopron, az mintha egy lett volna az egész. A nagyanyám már eleve soproni volt, ott született, ebbe a nyelvbe született bele, meg állandóan átjártak Ausztriába. Eisenstadtban és Nagymartonban laktak a rokonok, az unokatestvérek, az egész rokonság onnan keveredett ide át. Úgyhogy ez jó volt, mert gyerekkorában mindenki tudott már németül is.

Anyám először a Háziipari Szövetkezetben, majd az Erőműben dolgozott a háború után, ott volt mindenek, majd a Szikra Nyomdába került, és onnan is ment nyugdíjba, ott volt leghosszabb ideig. Kézbesítő munkája volt.

Édesanyámnak egy fiútestvére volt. Schwarz Kamill a neve, Pécssett közismert ember volt, bélyeggyűjtő, és bélyegüzlete volt, egész életében bélyegekkel foglalkozott.

Anyai nagyszülők, dédszülők

Az anyai nagyanyám, Steiner Irma apja, Steiner Rezső Rudolf festőművész volt.¹ A teljes neve Della Pietra Steiner Rezső Rudolf – hogy ez felvett név-e vagy eredeti, azt nem tudom, de a képeken, festményeken így van írva. Ő Olaszországból, Tarvisio környékéről származott.

Anyám apja, Schwarz György Nagymartonban született, és utána Sopronba került. Dolgozni személyesen Meinl vette még fel Bécsben. Akkortájt indult el egész Európában a Meinl bolthálózat. Bécsben vette föl, de soproni üzletbe került. Ott

¹ Steiner Rezső Rudolf (1854-1945): festő. Az 1870-es években telepedett le Sopronban, ahol arcképfestésből élt. A megújított veszprémi székesegyház számára a Borromei Szent Károly és Szent Anna oltárképeket és a Károly-triptichon figurális festményeit készítette. 1880-ban magániskolát nyitott. 1882-ben vallásos tárgyú képeit kiállította a Műcsarnokban. Az 1890-es években helyreállította a sümegi püspöki palota régi képeit. A veszprémi érseki palotában vannak Veszprém és Sümeg várait ábrázoló képei. 1897-ben a Soproni Képzőművész Kör alapító tagja, utóbb alelnöke.

kaptak egy szolgálati lakást, és onnan rövid időn belül kerültek ide Pécsre, mert itt is nyílt egy üzlet. Az öreg akkor itt lett a Meinel bolt vezetője a Vasváry ház aljában, ahol egy presszó van most. Sok érdekeset mesélt arról, hogy akkoriban milyen szokások voltak, meg milyen ellenőrzések. Sose tudta, hogy ki ellenőrzi a boltost. Nem volt szabad enni a boltban egyáltalán, ilyesmi szóba nem jöhetett. Egész nap álltak. Bent volt hátul egy raktár, ha annyira odavolt, akkor bement és egy pillanatra leült, de máskülönben nem volt szabad ülni. Meg volt szabva, hogy milyen köpenyt kell hordani, hogy kell köszönni. Amikor ez a bolt indult, csak kávé, tea, kakaó és csokoládé volt benne. Aztán később, a háború után lett belőle olyan közértféle.

Apai nagyszülők, dédszülők

Apai dédapám apja, Hamerli Ferenc Körmenről, illetve annak környékéről került Pécsre 1803-ban. Püspöki huszár volt, később foglalkozott fiákeres fuvarozással és kocsmát is nyitott. A Paturluk utcában vett egy ingatlant, ahol a kocsikat, lovakat tartotta. Apám emlékei szerint két lánya és három fia volt.

Apai dédapám, Hamerli János kesztyűgyár tulajdonos volt. Bejárta fél Európát, kitanulta a tímár mesterséget, majd hazajött. Úgy tudom, hogy nagykorúsítani kellett, majd ez után kapta meg a működési engedélyt kb. 20 évesen kesztyű és sérvkötő gyártására. Rövid időn belül híres gyárrá fejlesztette a műhelyét. Bécsben is folytatta a tevékenységét, ott is boltot nyitott. Eredetileg a Flórián téren, ahol a Halásztanya van, azon a részen laktak egy kicsi családi házban. Sérvkötőket csináltak a feleségével, ez volt a fő tevékenységük. A jelenlegi Palatinus helyén volt egy egyemeletes ház, később ebbe költöztek át. A legidősebb fia, Imre bontatta le ezt a házat és építette a helyén a Pannónia Szállót.

Dédapám felesége, Szalay Flóra Veszprémből került Pécsre. Róla van elnevezve a Flóra Pihenő a vidámpark mellett a Mecseken. Amikor épült, úgy tudom, a nagyapám bent volt a Mecsek Egyesületben, és az ő munkája alapján lett felújítva 1910-11 táján. Most újra felújították; nagyon szép, az eredeti állapotában csinálták meg, fatető van felette, és odaraktak egy állványt egy táblával és egy ismertetővel erről az egész kilátóról, azon ott van a nagyapám fényképe.

A dédszüleimnek tizenegy gyerekük született. Abban az időben volt skarlátjárvány, és megtörtént, hogy egy nap alatt két gyerekük halt meg egyszerre. A végén öten maradtak, amennyi név olvasható az emléktáblán a Király utcában a Palatinus Szálló falán: Izabella, Imre, István, József és Károly.²

Nagyapám, Hamerli József két fiútestvére, István és Károly vezette tovább a kesztyűgyárat, miután az apjuk 56 évesen meghalt. Később a Mária utcában vettek ingatlant. A gyerekeik – akik ugyancsak az István és Károly nevet – közgazdász és vegyészmérnök végzettséggel növelték a gyár hírnevét. Imre a Király utca 5. szám alatti családi házat lebontatta és a helyére építtette a Pannónia Szállodát. A család időközben tovább gyarapodott, így a Mária utca 23. mellett a Tettyén vettek ingatlant. Egyikben a gyártulajdonos Károly, a másik kettőben a fiatal Károly kesztyűgyár tulajdonos és István lakott.

Izabella, nagyapám lánytestvére férjhez ment egy Auber Gyula nevű emberhez, az övé volt egy nagy vaskereskedés a jelenlegi Kossuth tér sarkán valahol. Izabella a Mária utca 23. szám alatt lakott – abban a lakásban voltam én kisgyerek. Az egy nagyon szép – az akkori kornak megfelelően korszerű – kétszobás polgári lakás volt. A korszerűség ellenére télen reggelre minden hideg lett. Tízszer is meggondoltad, hogy kibújj az ágyból. A folyosón fűtés semmi, a fürdőszobában fűtés semmi. Hiába volt ott mindenféle kazán, akkor volt meleg, ha befűtötted, abban a pár percben és kész. A konyában meg lehetett fagyni, ha nem sütött az ember semmit. A tüzelőt úgy kellett a pincéből felhordani, a fát ott lenn aprítani, reggel a salakot lehordani. A pincéből hordtak fel mindent az emeletre, nem volt lift. Egy kanna szén, egy kanna fa, és az egy napig talán elég volt. Egy korszerű házban így ment az élet.

Én úgy emlékszem Izabellára, hogy már nagyon öreg néni volt, cukorbeteg. Mindig hozta a süteményeit meg a lekvárjait, de ezek amiatt, hogy cukorbeteg volt ízetlen, szörnyű dolgok voltak. Mindig meg kellett szépen köszönnöm, mert Ómi (anyámat így neveztük) állandóan bökődött, hogy „köszönd meg szépen”. Izabella néni valamikor '44-45 tájban halt meg.

² 1999. szeptember végén emléktáblát avattak fel a Hamerli-család tiszteletére. A mai Palatinus szálló falán elhelyezett emléktáblát a Pécs-Baranyai Kereskedelmi és Iparkamara állíttatta.

Nagyapám volt a negyedik gyerek. Grazban kereskedelmi iskolát végzett, és emellett hites könyvvizsgáló is volt. Több nyelven beszélt. Ő a Sopianae Gépgyárat vette meg; ez egy teljesen tönkrement gyár volt Haberényi Gépgyár néven, ami később, 1917 körül részvénytársaság lett. Jött az I. világháború, és akkor nagyapám jobbnak látta túladni a gyáron. A részvényeit eladta és inkább a vaskereskedést fejlesztette. Akkor vette a Rákóczi úti nagy ingatlant (ahol most a Rossmann van meg az új Centrum által határolt nagy terület) és azt fejlesztette. A csúcsidőszak abban az időben lehetett, amikor én születtem. Nagyapám büszke volt rá, állandóan mesélte is, hogy a legelső adóbefizetők között volt mindig. Talán az volt a legelső dolga, hogy január elsején futott az adót befizetni.

Apai nagyanyám akkor halt meg leukémiában, amikor én születtem. Egész véletlenül a nagyanyám testvérének a férje ugyanakkor halt meg. Akkor ők, a sógornő meg a nagyapám összeházasodtak. Őket már ismertem. Nagyanyám, Hoffmann Sarolta meg a nővére, Mariann bútorgyárosok voltak, a Hoffmann Bútorgyár volt az övék. A Temetői Kápolna bútorzata, valamint a Szerecsen Patikának a bútorzatából egy rész is ott készült náluk. A bemutatóterem a Perczel utcában volt, a mai napig is megvan az épület. A mellette lévő házat felújították, az volt az ő házuk. A bútorgyár lent volt valahol a Vásárcsarnokon túl. Egy fiútestvérük volt, Hoffmann László építészmérnök, aki az első világháború alatt egy visszavonulás során megfagyott.

Apáméknál három lány és három fiútestvér volt. A három fiúé lett a kft, a három lány pedig ki lett fizetve, ingatlanokat, pénzt kaptak. A lányok közül Stefánia dr. Sík Lajos jogászhoz ment feleségül, ők egy ideig Fiumében éltek. Pécsre költözésükkor a Visi László úton levő kétholdas családi szőlő-gyümölcsöst kapták és pénzt. Egészen a trianoni eseményekig barackot szállítottak Fiuméba a viszonylag új vasútvonalon. Dr. Sík Lajos itt Pécsen közjegyző, az Idegenforgalmi Hivatal vezetője és városi tűzoltóparancsnok volt. Sok nyelven beszélt. 1949-ben Budapestre költöztek, és ott nyelvórákat tartott, fordítással foglalkozott, ebből élt élete végéig. Nekik két lány és egy fiúgyerekük született. A lányok gyógyszerész és vegyészmérnök lettek, míg a fiú genetikus vegyészmérnök végzettséget szerzett. A fiú, Tibor a szegedi és gödöllői egyetemen, mint genetikus professzor dolgozott élete végéig.

A másik lány, Mária kapott a Postavölgyben egy családi házat. A kornak megfelelően, elég korszerű kétszobás lakás volt egy terasszal és hozzá egy nagy gyümölcsössel. Mögötte volt egy óriási terület (emlékezetem szerint legutoljára kukorica volt benne) egész ki a Harkányi útig. Ehhez még tartozott egy gazdasági épület kúttal, istállóval, pajtával meg egy szolgálati másfél szobás kis lakással. A férje, Gál Iván katonatiszt, majd később lovassági tüzérezredes volt.

A harmadik lány, Teréz egy gyógyszerészhez, dr. Geiger Kálmánhoz ment férjhez. A Széchenyi téren volt az úgynevezett Wéber Patika, a férje ott dolgozott. Mint gyógyszerész kidolgozta a Mecseki Itókát mindenféle gyógyfüvekből. Rövid időn belül alapított egy likörgyárat, ami itt volt a Malom utcában a Park Mozi alatti területen. Ezt gyártotta meg konyakot Dékay brandy néven. Ők eredetileg a Damjanich utcában, majd a Rákóczi utca 50-ben laktak.

Az egyik nagybácsim, Hamerli József az első világháború alatt, illetve utána a vaskereskedés mellett elkezdett nyulakkal is foglalkozni, angóra nyulakat tenyésztett a Rákóczi úti házban. Az udvaron talált egy helyet, ahol fölépített egy nyúlfarmot; mindenféle gépeket, meg szerkezeteket beszerzett hozzá. Óriási divat volt az angóra. A vaskereskedésben dolgozók be lettek fogva az üzleti kiszolgálás után; aki akart vagy tudott, mehetett föl a lakásba például fonalat fonnai. Nagybátyámék lakásában egy hosszú folyosó volt három szobával – a folyosóról mindegyikbe külön be lehetett menni –, és az mind angóra fonalgár vagy szőrmegyár volt. Ő ezzel foglalkozott, de szerintem nem nagyon ment ez, ha nincs az üzlet, akkor bedöglik az egész.

Három gyereke volt, egy lány és két fiú. Az egyik fiú velem volt pont egyidős. Őt '56-ban szitává lőtték. A Nagy Lajos Gimnáziumban a portán van az a nagyon szép Nagy Lajos király szobor, és attól jobb kéz felé a falon van egy emléktábla. Ő van rajta, meg még egy srác, aki a mecseki harcokban esett el. Ez az Iván unokatestvérem Pesten volt villanyszerelő. Belekeveredett az '56-os eseményekbe. A sebesültekkel foglalkozott, szedte össze őket, ahogy tudta. Akik könnyebb sebesültek voltak, elhatározták, hogy kimennek nyugatra. Elindultak és eljutottak Körmendre (érdekes módon az ősi család első nyomai Körmenden vannak). Bement Iván többedmagával a téeszbe, kértek lovat meg kocsit, szekeret, hogy a sebesülteket fölpackolják, „mivel nem tudnak már járni”. Amikor megkaptak mindent, de ahogy jöttek ki a kapun, ott

álltak a pufajkások és az egyik – a mai napig is él, úgy tudom – szitává lőtte, beleeresztett egy egész tár töltényt. Ott is lett eltemetve Iván Körmenden, a helybeliek gondozzák a sírját a mai napig is.

A másik nagybácsim, Hamerli Ferenc tudott angol, francia, német, spanyol nyelven. Akkor használta, amikor utaztak, ő ilyen jövő-menő típus volt. Nem volt náluk gyerek, a feleségével járták a világot. A felesége egyébként az én keresztanyám volt, Gosztanyi Erzsébet. Ő lett később Mattyasovszky Zsolnay Miklós felesége. A háborús nagy zűrzavarban menekült ki Kanadába. Mi Sopronban voltunk, ott szállt meg nálunk, többet nem is láttuk. Amikor a nagybácsim visszajött az orosz fogságból, a keresztanyám azt írta, hogy ő nem jön vissza, mert nem akar nyomorogni, elég volt már neki. Kanadában ment férjhez Zsolnay Miklóshoz.

Testvér

Egy húgom van, ő '37-ben született. Az elemi iskolát az apácáknál végezte a zárdában, közben jött a háború. Elég jó testvérek voltunk, főleg, ha szót fogadott nekem. Mindig együtt játszottunk, de alig vártuk a szünidőt meg a nyarat, hogy az unokatestvéreinkkel együtt lehessünk.

A háború után a húgom elvégezte a Bányaiipari és Építőipari Technikumot, építő technikus lett. Pécsre ment férjhez, a férjével Bábolnán lakott. Két fiuk van. Az egyik a bencésekénél végzett Győrben, a másik pedig Sopronban az erdészetnél.

Aki a sógorom lett, az volt a gyerekkori barátom. Ők Sasréten, a Majláth-birtokon éltek kicsi gyerekkorától kezdve, amíg első gimnazista nem lett. Erdőmérnök volt az apja, és az egész Sasréti birtoknak volt ő a főerdésze. Sasréten a mai napig is egy gyönyörű vadászkastély van, vele szemben egy tó, akkor halastó volt, de volt ott pékség, iskola, óvoda, mint egy családi vállalkozás. Önellátó település volt. Lóval vontatott kisvasút is volt Almamellékig.

A sógorom bekerült Pécsre, a gimnáziumban kerültünk mi tulajdonképp össze, sőt, már az úgynevezett általános iskolában is. Minden vasárnapot nálunk töltött, együtt játszottunk. A szülei bejöttek Sasrétről Pécsre, mikor nyugdíjas lett az apja. A Bálicsi úton vettek házat, és akkor már együtt volt a család.

Húgomék aztán elváltak, a bábolnai ingatlant eladták és Pécsre költöztek. A húgom később férjhez ment gyerekkori ismerősünkhöz Gyopár Tamás építészmérnökhöz. Sajnos alig egy év után a férje meghalt, és a húgom azóta is egyedül van. Fiai sem Pécsen laknak, hanem az egyik Pogányban, a másik Rédén él. Így a kapcsolat a gyerekekkel, főleg a Rédén élőkkel igen nehézkes.

Gyerekkor

Lakások, vaskereskedés

Amikor én születtem, a Király utcában laktunk; a házunk nyugati oldalán volt végig hátrafelé az iroda, és az utcafront egy része volt a lakás. L-alakú épület volt, az iroda egyik része a Király utcára nézett, és hátrafelé a másik oldal. A ház alsó része az udvarral volt a vaskereskedés. A ház keleti oldalán van egy többemeletes régi épület: ez volt a raktár belül vaslépcsőkkel, hátul lifttel. Az iroda körülbelül 20 m² volt vagy kicsit nagyobb. Volt egy hálószoba és két nappali, tehát három szoba volt így hosszában. A folyosóról be lehetett menni egy nagyszobába, amit ebédlőnek hívtunk, ott volt egy hatalmas asztal, és ott jött össze a család. Múltkor épp számolgattam, hogy amikor nagy ünnep volt, akkor általában húszan voltunk unokatestvérekkel együtt.

Ezen túl volt egy kicsi helyiség, tálalónak hívtuk (az egy rumli kamra volt az én gyerekkoromban), és azután volt a konyha. Az elég nagy volt, mert abban az időben, amikor még az első nagymamám élt, ott főztek az alkalmazottak részére. A boltban dolgozók ebédidőben fölmentek, és a nagy ebédlőben folyt az ebédtetés. Volt, aki Kovácstelepről járt be dolgozni vagy a Mecsek-oldalból, vagy Kertváros környékéről – gyalog vagy legjobb esetben biciklivel, mert nem volt akkor még buszozgatás –, úgyhogy az ebédidő rövid lett volna arra, hogy hazaballagjon meg vissza. Volt szakácsnő, amikor ilyen soknak főztek. Az én gyerekkoromban egy szakácsnő volt meg egy szobalány.

A Király utcán keresztül ment a villamos, a Színház téren volt az egyik kitérő. Mindig nagy élmény volt, amikor jött a villamos, mert dübörgött az egész ház meg lent a pincék. Mély, háromszintes pince volt, s még onnan is lehetett hallani a villamost, olyan hangja volt, mintha bombáznának. Egyik villamos lement az állomásra, a másik

ment a Balokány felé. 18 forint volt a bérlet egy hónapra. Volt öszvonalas bérletem, mehettem vele éjjel-nappal, ahova akartam. A kitérők miatt lassú volt az egész rendszer; négy kitérő volt, egyik a Ferenciek utcája, a másik a Széchenyi tér a harmadik a Búza tér, a negyedik a Sörgyár felé. Ezek miatt volt nagyon hosszú az út, mert a villamosoknak be kellett várniuk egymást. Volt olyan időszak, amikor már voltak taxik, buszok, de még fiákerek is. A városházzal szemben álltak lóval lefele a fiákerek, télen meg egy-két szánkó.

A Rákóczi úti házat az öreg nagyapám vette meg 1910-ben egy Engel nevű borkereskedőtől, akitől az egészet elkobozták; tönkrement, mert hamisította a bort, rájöttek, és aztán fuccsba ment az egész. Nagyapám az egész objektumot megvette azzal a céllal, hogy ott elfér minden, amit ő akar. A csöveknek, vasaknak, nagy fürdőkádaknak, a nagy terjedelmű dolgoknak hely kellett. A Király utcában ugye, nem volt sok hely. A Rákóczi úton is ugyanazt árultuk: a szaniterárú, WC, ami helyigényes, az nyilván lent volt. És lent volt a műszaki része az egésznek, azt vitte az apám tulajdonképpen, és ott voltak a garázsok, a műhelyek, istálló, minden. Fönt voltak szolgálati lakások, bérbe kiadott lakások, volt ott mindenféle.

Amikor én kicsi gyerek voltam, apám volt a fő menedzser, ő vezette a nagykereskedés műszaki részét. Akkor kezdték a rádiót, csillárt, hanglemezt árulni, addig ez nemigen létezett. Autót is árultak, de az én időmben már csak Chevrolet-et, Steyrt, és Skodát. Chevrolettel kezdték. Amerikából hozták közvetlenül az autókat, vastagon sárga zsírral be volt minden kenve. Fene tudja, mennyi ideig jöhetett ez teherhajókon. Amerikából jött Chevrolet teherautó is gyerekkoromban az üzlet részére nagy faládban. Amikor azt kibontották, az egész belül körbe volt olyasmivel tekerve, mint a kátránypapír. Ahogy bontották, azon is rajta volt a vastag sárga zsír; ezt napokig mosták, és akkor áthúzták. A Rákóczi úton volt egy Varga nevű autókarosszériás, és kocsigyártó üzem vagy gyár. Odavitték és ott csináltak neki kasznit, a motorházra tetőt meg platót.

Később arról volt szó, hogy kevés a teherautó, kell még, mert lovas kocsival ment az áruszállítás ingajaratban a vasútállomástól ide a Rákóczi útra és a Király utcába is. Valószínűleg olyan meggondolásból hoztak még egy teherautót, hogy már hagyjuk abba a lovas kocsizást. De ez már a háború alatt lehetett, mert akkor mondta apám: „nincs a teherautó, elvitték katonának”.

Volt egy Steyr 200-as osztrák autónk nyitható tetővel. Ilyeneket is árusított a bolt. Amikor már fönt laktunk a Kaposvári utcában, akkor mondta apám, hogy eladtuk az autót. Rövidre rá, akinek eladtuk, attól meg „behívták” 1944 elején. A háborús időben az így ment: jött egy behívó parancs ilyen és ilyen rendszámú autóra, hogy ekkor és ekkor le kell adni. Kész. Volt autó, nincs autó. Annyit tudunk a volt autónkról, hogy elvitték, terepszínűre festették és kivitték a frontra. Rögtön szét is lőtték. De hát addigra már nem is volt a miénk.

Abban az időben még batárunk is volt, csukott kocsink. Nem használta azt már senki, de azért az is volt. Olyan őrült naftalin szaga volt, hogy nem lehetett kibírni. Sötétkék bársony ülések voltak benn és egy gomb, azt ha nyomta az ember, kinn szólt valami csöngő vagy duda. Mi gyerekek állandóan „utaztunk” a pajtában: húgom a babákkal, én meg fene tudja, mivel. Az ajtaja, az tetszett nekünk: nyitni lehetett, meg az ablakot leengedni.

Volt gumirádlis kocsink, az olyan volt, mint egy fiáker, csak nem vas abroncsa volt, hanem gumi. Volt olyan is, aminek az a neve, hogy Eszterházy kocsi,³ azt vadászathoz használta apám. Szánkó volt az, amin volt egy polc csodálatos lószerszámokkal meg nyergekkel. Hátul pirosan világított, elől meg valamilyen gyertya volt benne.

Apám irodájában rengeteg színes meg nem színes prospektus volt ilyen-olyan autóról, például egy a Volkswagen bogárhátúról, amiben benn ültek elől a főnöttek, hátul a gyerekek, és ahogy lapoztam (olyan celofán félen volt színesben), úgy bontódott el az autó: először elmentek az ajtajai meg az egyik oldala, utána a sofőr meg az egyik gyerek lapozódott el. Maradt az asszony a másik gyerekekkel. Bontódott el a motor is, ahogy lapoztam. Volt például a Salgó Művektől pici kis fürdőszoba. Fürdőkád kazánal, kád meg mosdó, WC piciben. Ezt reklámnak osztogatták.

³ Az 1800-as évekből származik a Cseklészi vagy Esterházy kocsi, amelynek tervezője Esterházy Tasziló gróf volt; az első ilyen vadáskocsi az ő ízlése szerint készült el Bécsben. Az Eszterházy kocsi a magyar lovashintók egyik alaptípusa: egyenes vonalú, az oldalán nincs kivágás, sárvédői egyenes lefutásúak, a korba szögletesen van kivágva. Oldalait nádfonatot, gyékényvesszőt utánzó véset díszíti. Egyszerű formájú, jó súlyelosztású, fordulékony.

A Soproni Elzett Zárból kulcsot, lakatot, Csepelről rengeteg biciklit hoztak, teherautószám hordták a vasútról a raktárba, onnan teherautószám hordák fel a Rákóczi útra. Be voltak mind csavarva olyanba, mint a géz, nem is létezik már ilyen papír. Olyan hullámos barna papírral volt minden becsavarva. A kormány átfordítva, úgy hozták oda a Rákóczi úti raktárba. Háború alatt hoztak egy csomó olyan biciklit, aminek fából volt az abroncsa. Nem gumi volt rajta, hanem kis rugóval összekötött, impregnált fakockák, az volt az abroncs. A Rákóczi út kockaköves volt. Még akkor ott laktunk, mikor vonult a biciklis század fakerekű biciklikkel. Már messziről hallatszott, hogy kipeg-kopog ez a sok kerék, mert azok menni nem tudtak, csak csúszkáltak összevissza. A bicikliket hajtották a katonák – hátukon kis zsák és összezsavart pokróc –, vállukon egy szem szuronyos puskával. Borzasztó!

Jó lakás volt a Rákóczi úti, csak abban az időben is már nagyon zajos. A villamos ott dübörgött a kanyar miatt, rezgett az egész ház. Apám mondta, hogy a villamost úgy építették Pécssett annak idején, hogy volt egy S-kanyar a kapunk közelében, és állítólag az állomástól odáig erősebb sínek voltak beépítve. Az volt a szándék, hogy oda egy váltót betesznek és beviszik az udvarba, hogy ne kelljen fuvarozni az állomásról mindent, hanem a vagonot csak felgurítják. Ebből a háború miatt aztán semmi sem lett.

A Rákóczi út egyik oldalán elég nagy fák voltak. A járda széléből jöttek mind elő, olyan törzsük volt, mint a derekam. Jóval keskenyebb volt az út eleve; az egyik része kockakövekkel volt megcsinálva összevissza, ott keresztezte a villamossín az egész utat. Egy szem rendőr volt ott nálunk a sarkon, máshol nem kellett, mert nem volt olyan forgalom, ami indokolta volna. Nem volt tábla, hanem jobb kéz szabály volt és kész. Az első rendőrlámpa valamikor a háború után készült, ott volt a Rákóczi út – Irgalmas utca sarkon. Az a két ház, amelyik a jelenlegi Rákóczi úti Rossmannal szemben van, ez a két azonos stílusú épület 1938-39-ben épült, amikor mi nagyon kicsik voltunk. Arra emlékszem, hogy mindig ültünk az ablakban a húgommal, - mert széles párkány volt -, és néztük az építkezést. Akkor még a daru meg ilyesmi, az álomvilág volt. Csiga volt meg kötél, és pallókon vitték föl az anyagot. Mielőtt épült, ott volt a piac. Van egy filmje apámnak (Karácsony a címe), az úgy kezdődik, hogy ott a piacon veszik az emberek a karácsonyfát. Amikor azokat az épületeket elkezdték építeni, előtte átköltözött a Kossuth térre a piac. Az is nagyon klassz volt, mikor szekerek tömkelege jött szerdán meg szombaton. Télen meg szánkók. Már be

voltak az ablakok spalettázva, és arra ébredtünk, hogy a sok szánkó csilingelt, nagyon hangulatos volt. Jött a sok szekér, még a mi udvarunkba is elég sokan bekanyarodtak; talán a vásárlás miatt, gondolom, mert egyébként nemigen jöhettek oda be.

Voltak krémszínű távolsági autóbuszok (azt hiszem MAVAUT volt rájuk írva), ezeknek a tetején volt a csomagtartó vasból, és azon a sok kosár. Ha megérkezett, a sofőr vagy a kalauz kiszállt és fölmászott – hátul volt egy vaslétra –, úgy adta le a kosarakat. Az asszonyoknak párna volt a fejükön, arra tették rá a kosarat és úgy mentek, hogy nem is fogták a kosarat. Nagyon muris volt.

A sarkon volt egy emeletes bérház (a Konzum áruház helyén). Alul volt a Vadászkiért Étterem, és volt egy vagy két családi ház, a másik oldalán meg bódésor volt. Az egyik házban lakott a mi gyerekorvosunk, rendes zsidó ember volt. Mindjárt az üldözés elején elvitték és egy hétre rá el is égették a kislányával együtt. Szörnyű! Ezt az orvost rettentően sajnáltam. Mentünk hozzá mindig, kvarcoltatta Ómi önmagát meg minket: ültünk egy sistergő valami előtt (lehet ezt kapni a mai napig, kvarclámpa), ami olyan, mint a fürdőszobai hőszugárzó, csak valamilyen szemüveget kell feltenni, mert tönkrevágja a szemet. Olyan érdekes ózonszag jön belőle olyankor, amikor működik. Az orvoshoz ahányszor mentünk (ugye le kellett vetköznünk), akkor már sírtunk. De be tudta adni az injekciót sírásmentesen, mindig kaptunk egy csokit tőle. Nagyon sokszor volt nálunk, apámnak jó barátja volt.

A mi lakásunk olyan volt, hogy volt egy főbejárat a Rákóczi út felől, és ha bement az ember a lépcsőházba, akkor jobbra a nagybácsimék voltak, balra pedig a mi lakásunk. Volt ott egy hosszú folyosó és egy kisszoba, egy nagyszoba (amit nappalinak használtunk vagy ebédlőnek), aztán megint volt egy kisebb szoba, az volt apámék hálósobája, és volt még egy nagyszoba, az volt a miénk. Abban még a bútorgyárból adódóan fenyőfából közönséges fehérre festett bútorok voltak. Volt egy nagy asztal négy székkal, volt egy kicsi asztal négy székkal vagy kettővel. Akkor volt egy polc, ami alul szekrény, felül polc, ez tele akkori játéainkkal. Volt egy sublótszerű (eredetileg pólyázó volt) meg a kályha. Kész. Ez volt ebben a szobában a fekhelyeken kívül.

Apáméké hagyományos polgári hálószoba volt. Két ágy, két nagy kászli⁴, két szekrény, egy heverő, más nem is fért volna be. Volt egy nagy szoba, az akkoriban ebédlőfélének volt berendezve. Anyám azt mondta: „nem lehet ezt mire használni”, és akkor átrendezte: fotelokat meg kisasztalt tett bele, egy kicsit modernebb lett és tágasabb. Volt egy kishálószoba, abban volt a pianínó, két fotel, egy asztal. A hosszú folyosónak az egyik részén a fürdőszoba volt fűthető kazánnal. A lakásból három szobát a folyosóról fűtöttünk, bent kandallók voltak. Volt egy előtér egy elég nagy konyhával, s ott volt még egy pici személyzeti szoba.

A Rákóczi úton (az OTP irányában) a baloldalon van egy öntöttvas kerítés körülbelül harminc-negyven méter hosszan, és azon belül egy park. A kerítés mögött van három fa, ezeket eredetileg még apám ültette. Egyiket ki kellett vágni, mert a háborús időben kötelező volt légópincét alakítani (ott van egy hatalmas pincerendszer alatta), és annak az volt a bejárata. Kötelesek voltunk egy vészkijáratot is csinálni, és a fa útban volt. Egyébként azon az udvaron van egy rész, ami kerek kövekkel van kirakva, az alatt volt egy fedett lépcsősor, ahol le lehetett menni a pincébe. Ott lent van egy elágazás, ami pókhálószerű (mint egy körút Pesten), de a lényeg az, hogy erről a nagy térről jobbra-balra be lehet menni nagy üveghordókba. A háború alatt az egyik be volt rendezve lakásnak. Nagynénémék abban laktak a négy gyerekekkel a légiriadók idején, de ezt nem tudja semelyik pécsi sem, hogy ott milyen üveghordók vannak. Az udvaron ki volt lógatva egy nagy síndarab, és amikor riadó volt, akkor valakinek az volt a feladata, hogy elkezdje azt ütni, és szólt, mint a harang. És akkor le kellett menni a pincébe, de nemcsak nekünk, hanem az üzlet alkalmazottjainak, valamint azoknak a lakóknak, akiket a légvédelmi hatóság ide irányított.

'42 nyarán költöztünk fel a Kaposvári úti házba. Az első télen majdnem megfagytunk, mert elméretezték a kéményt: kályhához méretezett kéményt építettek, és nagy, koksszal működő kazán volt rákötve, ami csak füstölt, de meleg, az nem volt. Az egész háznak csak az alsó traktusában két szobát tudtunk használni, ott volt egy kandalló, ami a két szobát, befűtötte. Igaz, hogy állandóan pakolni kellett, mert az egész kéményt kibontották december elején, hogy megnagyobbítsák. Nem tudom, hogy csinálták, abból a kicsi kéményből, hogy lett a végén nagy. Építési törmeléktől

⁴ Éjjeliszekrény (német)

kezdve minden volt az egész vadonatúj házban az első télen, de utána már nem volt vele baj. Egy vagon koksz kellett egy szezonra (15 tonna egy kis vagon azt hiszem), mert nagy volt a ház, meg nem voltak ilyen szigetelések, mint mostanában.

Többszintes ház volt, és az alsó részén egy mozi működött. Volt egy kis vetítőkamra, lyukakon keresztül ment a vetítés: egyikén ment az állókép, a másikon a mozgó. Kint volt egy nagyszoba, azon túl volt egy másik, és attól jobbra is volt egy boltívvvel összekötött másik szoba; az egész 15-16 méter hosszú lehetett. Az első nagyszobában ült a vendégsereg (jöttek az alkalmazottak meg a vendégek), és akkor ment a vetítés.

Az alsó részhez tartozott egy télikert. Vaskeretű ablakai voltak, hatalmas nagy keretben nagy, dupla üveglablakok; dermesztő hideg volt, ezért nem is lehetett ezt jól fűteni. Volt egy személyzeti szoba, egy nagy konyha, egy elég nagy spájz, és volt még alul kézmosó egy kis WC-vel. Ez alatt meg volt egy teljesen komplett házmesterlakás, ott lakott Hoffmann Imre, a házmester és a felesége. Ők tartották rendben a kertet is, de olyanok voltak, mint a családtagok, többet voltak fönt nálunk, mint lent. Az emeleten volt a húgomnak egy szoba, anyámnak egy, a fürdőszoba, egy nagy előszobaféle, ami agancsokkal, meg vadászati dolgokkal volt berendezve, meg az egész lépcsőház. Tölgyfa lépcsők voltak, vert vas lámpák, klasszul meg volt csinálva.

Még egy tetőrész is volt, mi úgy hívtuk, hogy disznóölős padlás. Amikor disznót vágtak, a hurkát, kolbászt meg mindent oda vitték föl. Ez úgy volt megcsinálva, hogy idővel, hogyha kell, akkor még egy szobának jó legyen. A nagyszobák felett volt még – majdnem a tetőtérben – egy hajópadlós szoba, az volt az én tavasztól-őszig szobám. Azt azért szerettem, mert például a villanyvasutat, amikor összeraktuk, örökké szétcsúsztak a sínek, és ahhoz a padlóhoz odaszögélhettem nyugodtan. Az nem volt a központi fűtésbe bekötve, ott egy külön kis kályha volt, és jobbra-balra egy-egy padlász rész. Egyik felében volt egy láda háromfajta liszttel, másik fele meg az én kis műhelyem volt. Ott volt egy kisasztal, aminél én túrtam-fúrtam, valamint a padlászfölgjáró.

A bútorok úgy voltak csináltatva. Nem volt sok bútor, és nem voltak otromba, nagy bútorok. A szüleink szobáján kívüli bútorok mind egyszerű fenyőbútorok voltak,

fehérre festve. A lépcsőház alsó részét használtuk ebédlőnek hétköznapokon. Itt egy apám tervezte tölgyfa ebédlőbútor volt, gyönyörűen faragva.

Kint a kertben volt egy kis medence. Egy szépen megcsinált díszkert volt, a végében pedig tyúktól meg nyúlól. A húgom volt a nyúlász, ő foglalkozott a nyulakkal állandóan. De voltak tyúkok meg pici kacsa meg kakas, meg csibe. És volt egy egész pici veteményes. De maga a díszkert, az volt a lényeg, akkor még fiatal fákkal. A fenyő, ami egyszer a karácsonyfánk volt, az szép maradt, mert dézsába rakták. Nem volt nagy fa. Áthúztuk ünnepek után a téli kertbe a dézsával együtt. „Próbáljuk meg elültetni, meglátjuk, mi lesz.” – és elültettük. Olyan óriási fa lett, hogy a Magaslati útról lehet látni.

Családi élet

Amikor a szüleink 30 év körüli emberek voltak, az volt a csúcsidőszak. Ők fiatalok voltak, az üzlet meg jól ment. Nyaralás, utazás nem volt, csak a sok munka hétköznapokon. Hétvégeken sokat mulattak meg jöttek-mentek: kirándulás, szórakozás, állandóan program volt. Mindig jöttek a vendégek, hétköznap meg hétvégén állandó vendégjárás volt. Ez úgy maradt meg bennem, hogy állandóan útban voltunk a húgossal együtt, mert mindig ott akartunk sertepertélni a fölnőttek között, de ritkaság volt, amikor megengedték, hogy közibük mehessünk.

Akkor sajnos még nem volt kitalálva a szabad szombat. Szombaton általában az élet este 8 körül kezdődött, az előtt nemigen. Vacsora után jöttek a vendégek, aztán ment a dumálás meg a rihegés-röhögés sokszor hajnali négyig, mert vasárnap ugye, szünet volt. Volt, hogy kártyáztak, ettek-ittak.

Feketekávét mindig este főztek. Volt egy nagy, füles tálca (még most is megvan kint a konyhában), ebben állt a két kávéfőző, egy kisebb meg egy nagyobb. Legtöbbször a nagyobb volt használatban. A kávéfőző úgy nézett ki, hogy volt egy patkó alakú alap, annak volt egy nyele és ezen volt két lombik. A fölsőbe lett beleöntve a kávépor, az alsóba a víz. Anyám a spirituszfőzőt aládugta, az ott pittegett-pattogott, és akkor egyszerre csak a víz elindult a fölső edénybe. A kávétól megfeketedett valamennyit, és akkor kihúzta a főzőt alóla. Ez újra lejött, akkor már fekete volt a lé, akkor megint aládugta, megint, ezt így háromszor le-föl. Amikor kész volt, akkor a

felső részt csak úgy kiemelte (mert az csak egy dugóval volt benn) és az alsó lombikból kitöltötte a kávéval.

Azért volt a nagy tálca, mert volt olyan vendég, aki ahogy beszélt, köpött, és ha ráköpött a lombikra, az szétdurrant – akkor a lé ne az asztalon folyjon mindenfele, hanem a tálcába. Még az is előfordult, hogy csak úgy szétdurrant a lombik. Később bejött ugyanez, csak villannyal. Majd kitalálták, hogy a török kávé, az milyen finom. Meg is van még a főző, egy kis edényke, amibe bele kellett tenni a vizet és rászórni a kávéport, bekapcsolni a villanyt, és akkor elkezdett főni. Addig kellett keverni, míg fönt a tetején habos volt, és amikor eltűnt a hab, addigra a kávézacc lement az aljára. És akkor ezt itták; ugyanolyan ramaty volt, mint a másik.

Apám filmezett, az volt a hobbija. Én vele mentem, szinte minden filmkészítésénél nekem ott kellett lenni. Én cipeltem az állványt (nehéz volt, mint a fene), a kamerát meg ő. 14-15 kiló volt az egész egy nagy kofferban. Komoly, nagy 16 milliméteres Kodak kamera volt. Ment először a terepszemle, hogy hogyan készüljön a film, majd megírta a filmet elejétől a végéig, és mikor megvolt a forgatókönyv, akkor vettük a kamerát, az állványokat, be az autóba és mentünk, csináltuk. Sok filmet készített és versenyekre is küldött többet. Első és második díjakat nyert a különböző amatőr filmfesztiválokon. Városfilm, természetfilm, családi film, stb.

Nem volt abban az időben divat a nyaralás, legalábbis nálunk nem. Nyaralni egyszer voltunk Fonyódon; béreltünk egy nyaralót, ahol a vonat kanyarodik be Fonyódra. Ott áll még a mai napig, ugyanolyan, mint volt ötven vagy hatvan évvel ezelőtt. Valami színésznőnek volt állítólag a nyaralója Ómi szerint. Egyszer voltunk Balatonbogláron is. Egy-egy hét volt az összes nyaralás, amire emlékszem.

A Rákóczi úton apám az udvar egy részét megcsinálta a gyerekek részére, virágokkal, fákkal egy szép kis kertet. Nem volt forgalom, nem volt benzinszag, ott töltöttük az időt, meg amikor csak lehetett, fönn jártunk a Mecseken. Amikor jó idő volt, nagyon sokszor úgy szervezte meg apám, hogy aki akart az üzletből, az családotól jött velünk kirándulni; volt, hogy egy egész regiment vonult a Mecsekre. Kistrét vagy Kantavár, ezekre a nem túl messzi részekre mentünk.

A Sétatérnek van az alsó meg a felső része: a felső rész az úttól nem messze, az alsó rész meg az, ahol a szobor van. A mostani Kodály Zoltán szobornál volt egy

homokozó annak idején. Ezen a két helyen mi rengeteget voltunk, anyám nagyon sokszor elvitt bennünket ide. Hogy hol voltunk, az attól függött, merről sütött a nap. Amikor szeles volt, vagy napot kívántak, akkor fönn voltunk a Dóm előtt, ott szaladgáltunk. Az alsónál, ahol a szökőkút van ritkán voltunk, mert ott elég hús volt; csak ha homokozni akartunk, akkor mentünk arra a részre.

A Szepessy szobor és az út közötti rész parkosítva volt. Volt ott egy parkőr, azt hiszem Márton bácsinak hívták, rettentően féltünk tőle. A labdánk számtalanszor begurult oda, és hogyha ő szem előtt volt, akkor nem mertünk bemenni érte. Volt aztán traccsparti, azt tartottak anyámék meg a barátnők. Azok is hozták a kisgyerekeket, babakocsit, ezt-azt. Ki mit talált magának pajtást, azzal játszottunk. Anyámék, kismamák szinte mind kötöttek mindenfélét, akkor ez volt a divat. Gesztenyefák voltak, az nagy szám volt nekünk, szedegettük a gesztenyét és azzal játszottunk. A Barbakán körüli rész nem volt még kibontva. Az a püspökséghez tartozott, gondolom, és hét lakat alatt volt az egész.

A nagyapámmal színházba jártunk, de nem színdarabra, hanem tornaversenyekre. Valamelyik páholyt bérelte a földszinti részen. Szétment a függöny, nagy kivilágítás volt, és behoztak olyanokat, hogy nyújtó, ló meg gerenda. Tornaverseny volt! Nagyapám állítólag bicikliversenyző is volt fiatalkorában. Valahol, ahol most a Zsolnay utcai Penny Market van, ott volt annak idején állítólag egy bicikli versenypálya. Nagy versenyző volt (van is kép róla), meg egyébként is sportember volt, és nekem kellett menni vele a tornabemutatókra. Ültünk a páholyban, ment a műsor. Az nem jött, amit én vártam: a boszorka meg mit tudom én... ez sehol semmi. Egyszer azt mondja nagyapám: „elmegyünk ebédelni”. Átmentünk a Király utcai lakásba, megebédeltünk, de alig ment le a leves, mikor már mentünk is vissza a színházba és estig ott voltunk.

A nagynéném a Székesegyházba vitt, mikor püspöki mise volt. Húsvétkor, karácsonykor meg pünkösdkor, amikor nagyobb ünnep volt. Azt viszont nagyon szerettem, a mai napig is csak az ilyen zene érdekel, az úgy megragadott. De érdekes módon anyámmal sose voltunk ilyen helyen. A nagynéném vitt meg a nagyapám, ő sokszor. Akkoriban a püspöki mise mindig 9-kor kezdődött. Az énekiskolából vonult a templomba a gyerekkórus, ami abban az időben európai hírű

volt. Sajnos a mise időpontját később áttették 11 órára, ami a családoknak a lehető legrosszabb időpont volt.

A nyári szabadság egy részét nagyapámnál kellett töltenem az irodában. Volt egy nagy tárgyalóasztala. Nekem az volt a feladatomban, hogy a napi postából a bélyegeket ki kellett vagdosnom; nem gyűjtötte ő a bélyeget, csak hogy valamivel elfoglaljon, azt kellett csinálnom. Amíg azt csináltam, közben valami kockás papírra felírt nekem matek feladatokat, utána azt meg kellett fejtenem. Majdnem mindennap megérkezett az öccse, a kesztyűs, Károly. Ő nagyothalló, furcsa egy ember volt. Mindig ordítva telefonált., de úgy, hogy a kagylót fordítva tartotta.

Óvoda, iskola

A Hal téren volt egy óvoda, méghozzá ott, ahol később növénybolt volt meg autógumi bolt. Óvodába rövid ideig jártam, mert nem szerettem, ha dirigálnak, nem bírtam elviselni. Az egyik unokatestvérem, aki egy évvel idősebb nálam (a likörgyárosoknak a legkisebb lánya), ő járt ebbe az óvodába. Amikor a nagycsoportba járt, jött mindig reggel értem, úgy mentünk kéz a kézben át az óvodába. De az én emlékem szerint rövid ideig, mert nem bírtam elviselni, hogy most ezt kell csinálni, meg azt kell csinálni, na meg tussal rajzolni! – ez nem az én világom. Így abba maradt.

Iskolába az Anna utcába jártam a Mária utca fölött, ott van egy épület, amelyik átjáróház föl egészen a Papnövelde utcáig. Belül egy nagy udvar van. Ez az épület az Anna utca felől, ez volt az iskola. Fönt az emeleten volt a mi osztálytermünk. Olyan volt a terem, hogy az egyik oldalán hosszú pad volt, és ott ült majdnem mindig egy-két úgynevezett kistanító, akik tanulták a szakmát. Azok ott ültek és időnként bejöttek a padokba segíteni. Négy osztály volt egy teremben, hatan-nyolcan lehettünk egy-egy osztály. Balra volt az ablaknál az első osztály, mikor azt kinőttem, akkor átmentem a másik oldalra, a második osztályba. Akkor vissza megint a harmadik osztály, és a sarokban a negyedik osztály volt.

Vitéz Kádár Béla volt az én osztályfőnököm. Ez az egy szem tanító volt meg a kistanítók. Az egyiket feleltette, foglalkozott velük, a másikkal adott feladatot. Fogalmam sincs, hogy volt ez megoldva, de ez így működött. Ezeknek a kis

tanítóknak az iskolája fönt volt a Papnövelde utcában, a nagy épülettel szembeni részen, a mai napig is megvan az épület. Az udvarunk ott volt a két épület között. Ott jártam mind a négy osztályt. Aztán átkerültem a ciszterekhez, a Nagy Lajos Gimnáziumba. Ott az elsőt elkezdtem: szeptember, október és november közepe, ennyit jártam. Három hónapot jártam az első gimnáziumból, amikor elmentünk Sopronba a rokonokhoz a háború miatt.

Történelmi viharokban

Világháború

Apám tüzér főhadnagy, ütegparancsnok volt, és mindig azt mondta, hogy menjünk el Sopronba a rokonokhoz, ne maradjunk itt, mert ha a németek elkezdik védeni Pécsét, akkor itt kő kövön nem marad. Menjünk el, és majd visszajövünk. Így is volt, elmentünk Sopronba. Ott aztán hetvenhétfele laktunk, mert több rokonom volt Sopronban. Ahogy a bombázások voltak, mindig hurcibáltuk a holmijainkat ide-oda.

A Kis János utcában voltunk először, ott két rokon lakott ugyanabban a házban, csak másik lépcsőházban. Az elsőből kibombáztak bennünket. Novemberben mentünk, december 5-én vagy 6-án volt egy hatalmas bombázás, és a lakást nem lehetett használni, mert az ablakok elröpültek, volt, ami tokostul kiment, a mikulásaink meg a virgácsok is százfele röpültek. A rokonoknak volt akkor egy kis boltja, saját készítésű süteményeket, csecsebecséket (könyv, könyvjelző, lámpaernyő, mindenféle kis figurák) árultak, és nekünk egy csomó ilyesmit hozott a Mikulás. Elröpült minden, semmi sem maradt.

Onnan átköltöztünk ugyanennek a lépcsőháznak a másik lakásába, ott voltunk egy pár napig. Akkor megint valamilyen borzalmas dolgok voltak. A rokonunknak nem tetszett, hogy több napot vagyunk náluk az állandó légriadózási és zaklatási helyzetben. Azután kimentünk a Tóalmi útra, az kint van Fertőrákos felé, majdnem a város szélén. Van ott egy temető, és a Szent Mihály templom van a közelben. Ott lakott a festőművész dédapám a feleségével. A műteremben aludtunk: mi, kibombázott rokonok az egyik szobában, a másikban a dédszüleink.

Ágy, az sehol. Volt anyámnak egy nagy bőrdarabja – mint a suba, vastagon szőtt –, ezen hárman elfértünk, a húgom, anyám, én. Amerre mentünk, vittük, ahogy tudtuk, leterítettük, azon aludtunk mindig. Mindig felöltözve, az egész soproni időszakban állandóan ugrásra készen, mert volt, hogy éjjel jött a bombázás, főleg már a vége fele. A Tóalmi útról visszajöttünk egy darabig a Főtérrre, a Domonkos utcai házba, ott is lakott egy nagybácsi, ő is festőművész volt. Pendliztünk ide-oda.

Egy ideig a Lővérekben is laktunk. Az egyik rokonnak ott volt kis kertje, ahol volt egy kis faházikó. Ágfalvára is mentünk (de szinte az egész Sopron népe ott volt), az is a Lővéreknek a végében van. Ágfalván volt egy hatalmas nagy pince, valószínűleg a templomhoz meg az ottani apácákhoz tartozott. Ebbe vonult Sopron népe a bombázásokkor. Hatalmas pince volt, benne a sok emberrel; a levegő szinte elfogyott, mivel a bejáraton és a pince végében lévő szellőző kevés és kicsi volt. '44. karácsonyát még Sopronban töltöttük, onnan március derekán átmentünk Ausztriába. Ott is a rokonokhoz akartunk menni, de a sors úgy hozta, hogy nem jutottunk el egyikhez sem – sem Mattersburgba, se Eisenstatba, se Salzburgba.

Viszont egészen eljutottunk a Galtür nevű faluba. Az a svájci határon van, ahol a Silvetta-hágó. Abban a faluban voltunk, a főtéren laktunk, oda sodródtunk azokkal, akikkel mentünk. Azon a részen béke volt már javában. Egy családnál laktunk, nekik kijelölték, hogy a menekülteket be kell fogadni. Utáltak bennünket, magyarokat, azt mondták, hogy miattunk vesztették el a háborút. Komolyan!

A megszállás annyi volt, hogy jött egy amerikai dzsip, benne ültek amerikai katonák nagy rohamsisakkal. Egy állványos géppuska volt a dzsipben, öten vagy hatan ültek, kilógott a lábuk jobbra meg balra. A főtéren megfordultak, kiugráltak belőle, mint a cowboy filmekben, a lelógó, hosszú csövű pisztolyokkal. Osztották a csokoládét, a cigarettát, rágógumit, utána visszaültek, elmentek. Ez volt a megszállás. Másnap jött újra egy dzsip, az nagyobb, vipponnak hívják. Azok is megálltak a főtéren, beültek a szálloda kávézójába, föl az asztalra az összes katonai bakancssal a lábuk, és ott kávéztak. Aztán elmentek, többet nem is láttuk őket.

Szeptember közepén mentünk a Landeck nevű városba. Magyarul azt jelenti ország sarka. Ott volt egy olyan gyűjtőtáborféle, ahol mindenféle náció volt. Barakkok voltak: volt magyar barakk, lengyel barakk, orosz barakk, német barakk, mindenféle. A

németeknek is egy része ott volt. A menekülteket oda gyűjtötték össze arról a környékről.

Pénzünk nem volt. Anyámnál volt rengeteg pénz, de az nem ért semmit se, el lehetett dobni. Kaptunk mindenféle menekült ellátást: jegyet lekvárra meg vajra, kenyérre – nem volt valami fényes az élet. Ómi bekerült az élelmiszer elosztó raktárba dolgozni, ott a szétszakadt csomagokat a dolgozóknak szétosztogatták, így valamivel jobb sorsunk lett. Landeckban feloszlatták a tábort, de mi még ott voltunk egy jó darabig.

Úgy jöttünk haza, hogy anyám kapott egy levelezőlapot, amit a szülei írtak, hogy Pécsen minden rendben van. Mi addig úgy tudtuk, hogy Pécsen lebombázták (ezt mondta folyton a rádió, Sopronban még hallottuk), hogy a püspököt fölakasztották, a Székesegyház tornya ledűlt, meg ilyesmiket. De semmi, semmi az égvilágon nem volt. Írták, hogy „minden rendben van, mindenki él”. Anyám ezt elolvasta és abban a pillanatban összepakolt, másnap, '46 karácsony másnapján elindultunk haza. Január 8-ig tartott, amíg hazaértünk. Volt egy nagy zsák konzervünk, amit közben összegyűjtöttünk, úgyhogy akkor már nem éhezünk. Csak hát a ruha! – az a ruha volt nekünk, amiben innen elmentünk.

Hazatérés, újrakezdés

Egy év után, amikor visszajöttünk, nem tudunk a Kaposvári utcai villába bejutni, mert azt lefoglalták. Valami elhagyott javak kormánybiztosa költözött be a családjával. Tele volt az egész ház poloskával vastagon, alig győztük cínoztatni később. A nagyanyáméknál laktunk addig, amíg be nem jutottunk a villába. Nagyanyámék a Rákóczi úton laktak, a volt lakásunkba költöztek be. A villa felső részébe költöztünk mi, és az alsó részébe az oroszok; a vasútállomás orosz parancsnoka a családjával ment oda. Rekviráltak: „Ezt a szobát lefoglaljuk”. Először egy partizán nő és a férje, egy őrnagy lakott ott, utána másik orosz család, az két lánnyal. Jó darabig ott laktak.

Amikor elmentek, akkor kitalálta a család, hogy valahogy be kellene telepíteni ezt a villát. Hogy már ne csak mi legyünk az Ómival hármában, mert apánk kint volt a

fronton, illetve már fogságban. Jött a nyár. A likőrgyárosok bent laktak a likőrgyárban (eredetileg fent laktak a pálosokkal szemben, de onnan ebben a zűrzavarban biztos, ami biztos beköltöztek a likőrgyárba), onnan átjöttek hozzánk a villának az egyik részébe, a nagynénémék és a másik unokatestvéremék a villa másik részébe, a pesti rokon meg az alsó részbe. Tele volt a ház. Na, de vége lett a nyárnak: valamit kellene csinálni, mert a rekvirálók állandóan jöttek ám – nemcsak hozzánk, mindenhova. Becsöngettek, körülnéztek: „Ki lakik itt? Hányan laknak? Mekkora? Nagyobb, mint a megengedett!” Akkor egyszerűen beköltöztettek oda valakit.

Kitaláltuk, hogy át kellene alakítani a villát, de nagyon lassan, minél lassabban menjen az építkezés. Akkor is jöttek, látták, hogy mi van bent: bementek a szobába, a cserepeket és a tetőt látták letről, és akkor így aztán megmaradt a lakás. Ugyanis az egyik nagyszoba mennyezetét le kellett cserélni, mert amikor épült, csak fagerendákat tudtak betenni. Felül padlásszoba volt eredetileg. Ezen kívül a két nagyszobát egy további boltívvel összekötöttük a harmadik szobával.

Apám hadifogoly volt. Egész a Don-kanyarig elballagtak meg vissza, a sok hadi felszerelést erre-arra elhagyták, ami meg maradt, azzal visszajöttek cseh területre, Budvejszbe. Ott esett amerikai fogságba. Nagyon rövid időn belül azok átadták az oroszoknak őket. Beültek a vagonokba, és csak ment a vagon, ment a vagon és kikötöttek Izsevszkbe, az Ural innenső tövibe. Ez az a városka, ahol többek között az Izs motorbicikliket gyártják. Ott volt három és fél évig. Útközben az egyik vasútállomáson viszontlátta azt az egyik 15-ös ágyút, amit javítás végett haza akart küldeni. A fogságban egy reszelőgyárban dolgozott és a lakatos szakma nagy részét megtanulta.

Három és fél év után hazajött és nekiállt rendet csinálni a boltban, mert az volt a mániája, hogy rend legyen. Addigra széthordtak mindent, meg a nagyapám szétosztogatott az alkalmazottainak sok mindent. Emlékszem, nálunk volt családi tanácskozás, hogy „már kell a papával valamit csinálni, hogy ezt az osztogatást hagyja már abba”. Nem tudom, mit csináltak, hogy csinálták, a lényeg az, hogy apám csinált rendet az egészben. A raktárakban főleg. Komoly leltárt készített, mert azt sem tudták, hogy mi van. Megvárták, hogy feltöltsük a boltot rogyásig mindennel, nem üresen lett államosítva.

Majd apám elment dolgozni – ahol hagyták, mert majdnem mindenhol rövid időn belül elzavarták. Először a Mestrics Garázs és Szervizbe ment, mert az oroszoknál kitanulta a munkát többféle szerszámgépen és esztergályos munkát is csinált. A végén kikötött az Eiter redőnyös üzemben, az sodronyfonó és redőnygyár volt, oda azért tudott bejutni és ott meg is maradni, mert Eiter egyik fia, mint zászlós apámmal együtt volt fogságban, így megvolt az ismeretsége. Ekkor már én is sokszor vele mentem dolgozni, például kerítéseket építettünk. Később magam is állandóra odakerültem és kitanultam a sodronyfonás, redőnygyártás szakmát.

Az volt a baj, hogy olyan nagy volt a villának a rezsije, hogy egyszerűen nem lehetett egy fizetésből kifizetni; egy fizetés feleannyi sem volt, mint a villa rezsije. Akkor apám elhatározta, hogy nincs mese, el kell adni gyorsan, mert elfogyott a pénz. Eladta 75 ezer forintért, az akkor nagy pénz volt, de még mindig negyedannyi sem, mint amit a ház ért akkor. '50-ben lehetett, mikor eladtuk a villát, de rá egy vagy két napra katonatisztek jöttek és lefoglalták az egész házat, ki kellett mennünk 24 órán belül. Mert úgy adtuk el, hogy majd akkor, amikor beköltözünk a vett kis házikóba, akkor lesz üres. Így volt a szerződés.

Egy ingatlanközvetítő ajánlott egy házikót, a Buzási Ábel úton (a mai Damjanichon). Abban lakott a pécsi mozik igazgatója a családjával. Azt a kis házikót apám megvette harmincötezerért; ilyen árak voltak, akkoriban ötvenezer forintért lehetett kapni egy komoly házat már. Közben kiderült, hogy a kis házikóból esze ágában sincs kimenni a mozitulajdonosnak. Ezt meg már eladtuk, de még benne laktunk, amikor kiraktak bennünket. Jöttek a katonák és két teherautó. Az egyik teherautóval az ócskáshoz vitték a szinte új bútorokat, a másik teherautóval meg azt vittük csak, ami befér egy lakásba. Egy rókaluyszerű lakásba költöztünk átmenetileg, a Siklósi utcába, egy bérházba. Hiába vette meg apám a kis házikót, nem tudtunk beköltözni, elvették.

Államosítás

Az államosítás úgy történt, hogy jött két udvarias, úriember kinézetű férfi. Mondták: „Jó napot kívánok! Az állam megbízásából jöttünk államosításra. Kérjük az iratokat, kasszakulcsokat, haza lehet menni. Viszontlátásra! Ekkor és ekkor jöjjenek, és megbeszéljük a továbbiakat.” Kész. Volt, nincs. Akkor másnap vagy harmadnap

bementek, csináltak papírt, aminek egy fontos része volt, hogy az alkalmazottakat hagyják nyugton. Akkoriban voltak talán nem egész negyvenen az alkalmazottak. Volt olyan dolgozónk, akikkel összejártunk: mentük hozzájuk, azok hozzánk, mint egy nagy család, olyan volt az egész. Na, most ezt nem bírták elviselni, úgyhogy nagyon rövid idő alatt szétrobbantották a volt gárdánkat. Titán cég lett aztán belőle. Nagypáméknak a lakáskulcsot is le kellett adni és többé nem léphették át sem a lakás, sem a bolt küszöbét. Gyűlésbe, egy szőlő présházába mentek lakni.

Nagypám a háború után azt mondta, hogy „el kell adni mindent, és mindenent árut venni, mert az lesz itt a menő, aki a háború után gyorsan be tud indulni”. Fölpakolta mindennel a raktárakat, és mire tele volt minden, akkor jött az államosítás. De ő tulajdonképpen nemcsak az üzleti pénzből vett árut, hanem eladott szőnyeget, ezüstöt, sok mindent. Ami kevés dolga megmaradt, azt meg az államosítás vitte el.

Államosítás után egy hónapig kaptak a kft tagok – apámék hárman voltak, és a nagypám – összesen négyen havi, úgy tudom, ezer forintot, ami akkor nagy pénz volt. Egy hónapig. Akkor meghívták őket, hogy Pesten kapnak egy kis vasüzletet, tárgyaljanak. Abból nem lett semmi. Nálunk persze rögtön házkutatások, nem tudom miért, de örökké mindenféle zaklatások voltak. Máig sem tudjuk, hogy mit kerestek. Volt nekem kisgyerek koromban egy pici aranyláncom, azon volt egy Szent Antal medál. Azt az iskolában állandóan rágcsáltam. Ez egyszer elszakadt, s anyám bedobta a többi ékszer közé. Jött a házkutatás és rátaláltak: „Tört arany! Ó!!” – még jó, hogy a két nyomozó közül az egyik jóindulatú volt, és azt mondta: „tegye el, és minél előbb csináltassa meg”. A tört arany halálos bűn volt. El nem vittek semmit, föltúrták az egész házat, de fogalmunk sincs, hogy miért. Apámat meg a testvéreit elvitték a pécsi rendőrségi fogda szuterénjába, azt sem tudjuk, hogy miért. A nagypámat is elvitték, fogalmunk sincs, miért. Fölkerültek valahova Pestre is, valami börtönbe. Ott is voltak egy hónapig körülbelül, vagy két hónapig, egyszerre csak hazajöttek egy államtitkár intézkedésére.

Ez idő alatt, míg ők nem voltak itthon, jött a macera, mindenhol házkutatás. Nagybácsimnak a villáját is államosították, azt megvette Kodály, hozta az új fiatal feleségét oda, a mai napig is az övék a ház, úgy tudom. A Rákóczi úton lakott a másik testvér, József a családjával, nekik is azonnal ki kellett költözniük. „Hát hová?” Gyorsan találtak valami ismerőst, volt egy ház Ürög felé, aminek a pincéjében, a

szuterénjában voltak egy szobában. Szerezték egy kötőgépet és éjjel-nappal kötöttek, amíg Budapestre nem kerültek.

Egyik ügyvéd rokonukat, akik a Deák utcában laktak, azt éjjel fél kettőkor csöngették fel. Vegyenek magukhoz ötkilónyi holmit, azonnal fel teherautóra, elvitték őket az Alföldre. Valami istállóba, ahova behordtak szalmát, hogy ne a kövön feküdjenek. Azokat elvitték és másnap a lakásukba már be is költözött valaki, aki kinézte.

A kis házat, amit vett apám, azt is államosították, mert nem tudtunk beköltözni. Volt egy olyan rendelkezés, hogy aki nem lakik benne az ingatlanában, attól azt elveszik. Akkor ez így ment: elmegyek a Mecsek-oldalba, kinézek egy jó kis házat, éjjel a tulajdonosait elvittem és majd beköltözök. Kész. Ez természetes volt. Nekünk ami megmaradt, az a bútorféle volt. Annak idején nem készen vették, általában mindenki csináltatta a bútorokat. S ahogy hozták, anyám átvette, és ő olyan típus volt, hogy minden papírt folyton elrakott. Az volt a szerencse, hogy ami az ő nevéen volt, azt nem vették el. Mást mindent. Az egyéb értékes holmijainkat (ezüstök, porcelánok, dísz tárgyak, stb.) elkótyavetélték és a kapott pénzt felélték.

Fiatal- és felnőttkor

Pályakezdés, munkás évek

Amikor 1946. január 8-án a háború után visszajöttünk, a Nagy Lajos Gimnáziumban én évvesztesként mentem tovább. Egy év összevissza állapot volt: áthelyeztek bennünket a templom fölötti belvárosi iskolába, vagy két évet járhattam ott. A gimnáziumból általános iskola 7-8. osztály lett. A Nagy Lajos Gimnázium a cisztereké volt, és ott egy Éber Alán nevű pap (az apja Baján élő festőművész volt) kitalálta, hogy csináljunk egy uszodát az alsó udvarban. De pénz semmi, ez már a háború után volt. Összekunyerált mindenhol pénzeket, és többek között szervezett mindenféle hangversenyt meg játékiállítás, meg bábelőadást, képkiallítás. Ezekből a pénzekből, amiket összekunyerált innen-onnan indult meg a medence építése a Nagy Lajosban, az alsó udvarban. A diákokat befogta, főleg kubikos munkára. Olyan

órák, mint az énekóra, tornaóra, osztályfőnöki óra, gyakorlati óra, földrajz óra mind kubikos munkával teltek (egyedül a matek, meg a latin maradt), így készült a medence. Elég hamar elkészült. Minden pénz elfogyott, de még nem volt vízforgató, azt hiszem, azt már a város fizette. Először csak kimondottan diák strand volt, méghozzá csak a Nagy Lajos Gimnázium diákjainak, de rövid időn belül rendes városi uszoda lett.

Utána mentem dolgozni apámmal az Eiter sodronyfonó és redőny üzembe, majd a Zsolnay Gyárba. Mellette esti iskolában végeztem a gépipari technikumot. A gyárba hatra vagy hétre kellett menni, és a munkaidő negyed ötig tartott. Mindig tíz perccel előbb eljöttem a munkából, hogy végigfussam a Zsolnayt, és időben odaérjek az iskolába. Szerdán és szombaton volt az iskolában szabadnap, de nagyon sok feladatot adtak, főleg rajzolnivalókat, azt meg utáltam csinálni. Meg a történelmet is utáltam, biztos voltam benne, hogy amit tanítanak, nem igaz, vagy nem úgy igaz.

A gyárban szerszámkészítő voltam, azt tanultam ki. Az a gépiparnak a csúcsa. Kaptuk a rajzokat, de az anyagokat sokszor magunknak kellett kiválasztani. „Ott vannak a szerszámgépek, itt a rajz, itt az anyag, csináld!” Nagyon jó szakma volt, nagyon szerettem, mert nem volt olyan szerszámgép, amin meg ne tanultam volna dolgozni: mindenféle esztergapadon, marógépen, fúrógépen, ilyen-olyan köszörűgépeken. Nagyon jó volt csinálni ezeket a munkákat.

38 évet dolgoztam a gyárban, ebből tíz évet, mint szerszámlakatos. Megtanultam a kovácsolásnak egy csomó részét, például a talicskának meg a kocsikerekeknek az abroncsát is csináltam, meg különböző kovácsolt szerszámokat. Ez külön egy szakma. Majd elkezdődött a híradástechnikai porcelán alkatrészek gyártása a gyárban kezdetleges eszközökkel, és akkor valahogy az, mint számarra a fül rám ragadt. Mindenféle kis szerkezeteket kellett oda csinálni. „Ki csinálja az ilyent?” – én szabad voltam erre. Elkezdtek hozni a gépeket, azokat mindenki utálta, mert olyan gépek voltak, ami ebben a szakmában nem nagyon van. Csúcs nélküli köszörűk, speciális köszörűk. Én meg belecsöppentem, mint végzős technikus.

Voltam először művezető, utána lettem üzemvezető, végül gyáregység vezető. Addigra már megérkeztek a japánok az egész korszerű dolgaikkal – a mienk elavult pillanatok alatt, a legkorszerűbb Siemens és a nyugati gépek is egy pillanat alatt elavulttá váltak. Jöttek a japánok a csúcstechnikával (gyufásdoboznyi területen annyi,

mint amennyi egy szekrényben elfér), és akkor minden, amit addig csináltunk, bedöglött. Pillanatok alatt. Mire szépen beindult az egész, addigra bedöglött. Akkor átkerültem a porcelán fajansz edény gyártáshoz, majd innen mentem nyugdíjba.

1993 óta vagyok nyugdíjas. Volt egy lehetőség, amikor egy csomó embert lapátra tettek, de volt előnyugdíj, és akkor én már igencsak nem éreztem jól magam. Szóltam, hogy ha van ilyen akció, hogy lapátra tesznek egy párat, akkor engem is vegyenek rá a listára. Így valamivel előbb eljöttem, mint ahogy a kor szerint lehetett volna.

Család

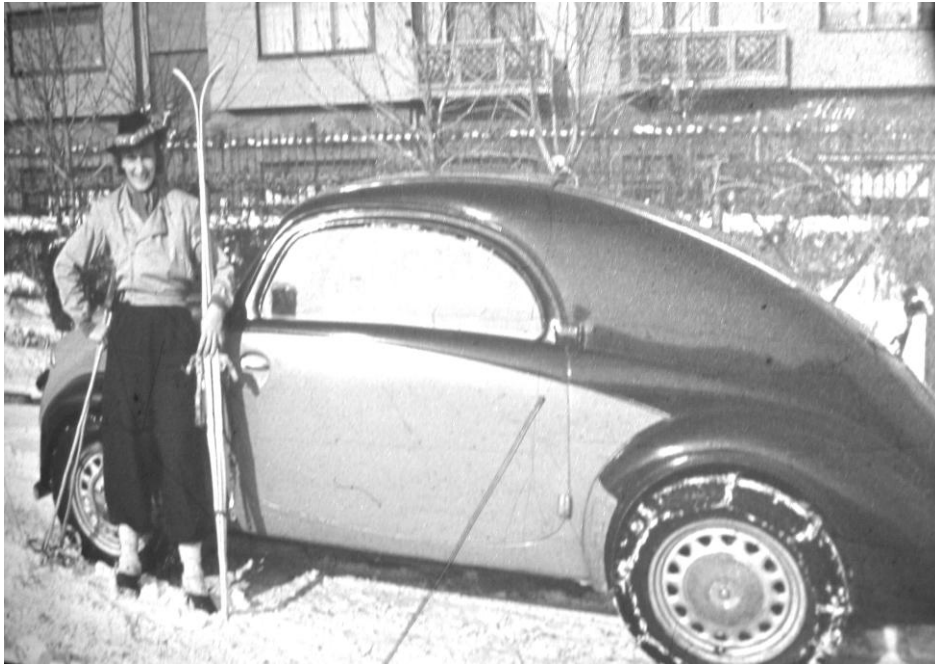
A feleségemmel hatvankettőben ismerkedtem meg, ő is a gyárban dolgozott. Ő Heizler Erzsébet, 1940. október 21-én született Nagypáradon. Balatonról kerül ide Pécsre. A gyárba az akkori igazgató, a Gál bácsi ismeretsége révén jött '57-ben. Először a sajtoló, majd az ellenállástest gyártó üzemben, valamint a Zsolnay díszmű és raktárban dolgozott.

'62-ben házasodtunk össze. Két gyermekünk van. Tibi '62. november 30-án született, Edit '67. február 18-án. Mikor Tibi született, még egy szoba-konyhás kis udvari lakásban laktunk. Apámék házának volt egy toldalékrésze, ami eredetileg virágház vagy virágnevelő volt. Az lett megcsinálva lakásnak a Bartók Béla utcában. A szobában fűtöttünk úgy, hogy szét lehetett durranni, olyan meleg volt, de a konyhában a kancsóba belefagyott a víz. Ott voltunk három évet, utána kaptuk a panellakást Uránvárosban. '65 nyarán költöztünk Uránvárosba. Ott fürdőkád is volt, előtte évekig nem is láttunk kádat. Az első évben a szabadságot kivettük és a lakásban töltöttük, annyira örültünk neki. Központi fűtés is volt.

Addig meg hordtuk a Kórház térről az olajat. A két hatvanliteres kannát a szánkóra kötöttük és lementünk a Kórház térre, mert ott volt az olajkút. De lent, a Bástya Söröző magasságától lefelé már nem volt hó. Kétszer hatvan kiló meg a szánkó, és hó sehol. Olyan is volt, hogy a húszliteres marmonkannát beraktuk a babakocsiba. Szörnyű volt ez az időszak. Olajjal fűtés, meg előtte szeneskályhával.

A gyerekeket a Zsolnayba vittük óvodába. Tibit még a Bartók Béla utcából vittük a Kórház térre, onnan 27-es busszal mentünk a Felsővámház utcáig. Ha jóindulatú sofőr volt, megállt a gyárkapunál, amelyik meg szigorúan a szabályokhoz ragaszkodott, az elment a végállomásig – akkor onnan cipeltük a gyereket télen bundazsákban. Tavasztól őszig, mikor jó idő volt, akkor gyalog mentünk. A Bartók Béla utcában beültettük a gyereket egy kétkerekű kis kulikocsiba, lementünk a Sétatéren keresztül a Széchenyi térre, ott volt a perces, kapott egy peracet, végig a Király utcán, és valahogy odakeveredtünk a gyárba. Vissza ugyanígy. Ráértünk, „hova rohanjunk?” – gyalog mentünk. Editet már Uránvárosból cipeltük a Zsolnay óvodába.

Fényképalbum

Interjúalany neve:	Hamerli Antal
A fénykép címe:	Indulás síelni!
A fénykép készítésének helye:	Pécs
A fénykép készítésének éve:	1940 körül
Kulcsfigura:	Schwarz Irma

A szüleim mentek síelni, anyám áll itt az autónk mellett. Ez egy Steyr 55-ös, úgy hívták, volt ebben egy olyan fajta is, amelyiknek tolóteteje volt, és hátul ki lehetett lökni. Azt, hogy a sílécet hogy tették be, azt nem tudom, valahogy azért biztos be tudták tuszkolni. Hátul is volt ebben ülés, nem csak elöl.

Volt egy Steyr 200-as osztrák autónk is nyitható tetővel; ilyeneket is árusított a boltunk. Apám volt a fő menedzser, ő vezette a vaskereskedés műszaki részét. Akkor kezdték a rádiót, csillárt, hanglemezt árulni, addig ez nemigen létezett. Autót is árultak, Chevrolet-t, Steyrt, és Skodát. Chevrolettel kezdték. Amerikából hozták közvetlenül az autókat, vastagon sárga zsírral be volt minden kenve. Fene tudja, mennyi ideig jöhetett ez teherhajókon. Amerikából jött Chevrolet teherautó is gyerekkoromban az üzlet részére nagy faladában. Amikor azt kibontották, az egész belül körbe volt olyasmivel tekerve, mint a kátránypapír. Ahogy bontották, azon is rajta volt a vastag sárga zsír; ezt napokig mosták, és akkor áthúzták. A Rákóczi úton volt egy Varga nevű autókarosszériás, és kocsigyártó üzem vagy gyár. Odavitték és ott csináltak neki kasznit, a motorházra tetőt meg platót.

Amikor a szüleink 30 év körüli emberek voltak, az volt a csúcsidőszak. Ők fiatalok voltak, az üzlet meg jól ment. Hétféteken sokat mulattak meg jöttek-mentek: kirándulás, szórakozás, állandóan program volt. Mindig jöttek a vendégek, hétköznap meg hétfvégén állandó vendégjárás volt. Ez úgy maradt meg bennem, hogy

állandóan útban voltunk a húgossal együtt, mert mindig ott akartunk sertepertélni a föl nőttek között, de ritkaság volt, amikor megengedték, hogy közibük mehessünk.

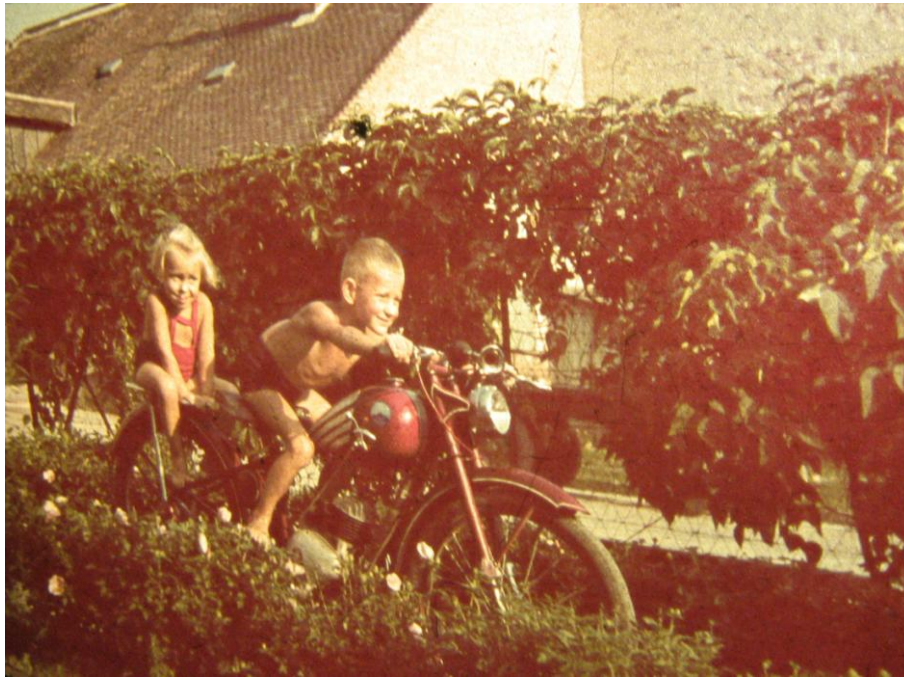
Szombaton általában az élet este 8 körül kezdődött, az előtt nemigen. Vacsora után jöttek a vendégek, aztán ment a dumálás meg a rihegés-röhögés sokszor hajnali négyig, mert vasárnap ugye, szünet volt. Volt, hogy kártyáztak, ettek-ittak.

Anyám Pécssett született, gyerekkorában ott lakott a Cseh-palota második emeletén. Az, ha jól emlékszem, háromemeletes, ami az Építőipari és Bányaiipari Technikumnak meg a banknak az épülete a Vörösmarty utcában a Séta tér felé, balról a Nagy Lajos Gimnáziumnál.

Négy polgárit végzett. A polgári iskola akkoriban még ott volt a Líceum templom mellett. Már kiment a divatból, de polgári nagyon jó dolog volt, mert végig kötelező tantárgy volt a háztartás: sütni, főzni, teríteni, vendéget fogadni. Viszont, amit főztek, sütöttek, azt – akárhogy sikerült, akár elsózta vagy elégette – szigorúan meg kellett mindent enni.

Anyám gyerekkorától kezdve tudott németül. Sőt most, 100 évesen még jobban tud szerintem németül, mint amikor 50 éves volt. A soproniaknál szinte az egész család németül beszélt. Ausztria és Sopron, az mintha egy lett volna az egész. A nagymamám már eleve soproni volt, ott született, ebbe a nyelvbe született bele, meg állandóan átjártak Ausztriába. Eisenstadtban és Nagymartonban laktak a rokonok, az unokatestvérek, az egész rokonság onnan keveredett ide át. Úgyhogy ez jó volt, mert gyerekkorában mindenki tudott már németül is.

A háború után először a Háziipari Szövetkezetben, majd az Erőműben dolgozott, ott volt mindenek, majd a Szikra Nyomdába került, és onnan is ment nyugdíjba, ott volt leghosszabb ideig. Kézbesítő munkája volt.

Interjúalany neve:	Hamerli Antal
A fénykép címe:	Motorozás a kertben
A fénykép készítésének helye:	Pécs
A fénykép készítésének éve:	1939/40
Kulcsfigura:	Hamerli Antal, Hamerli Sarolta

Ez mikor lehetett? '40-ben lehetett ez körülbelül. Ez a hűgom itt. Hát mondjuk hétéves voltam körülbelül, ő meg négyéves lehetett. Ez még a Rákóczi úton van, ez itt hátul egy istálló, ez az épület. Ez most már nincs, ennek a helyén van nagyjából az új Centrum. Nagyjából ennek a helyén van egy lépcsősor, ami ott lemegy a Rákóczi útra.

Ez csak annyiban érdekes, hogy ilyen motorbicikliket is árultunk, és ez például olyan volt, hogy a hátsó kereke, az két kerék volt összehegesztve. És azt azért találták ki, hogy ha a katonák ezt használják, akkor a sárban talán jobban tapad. De hát nem lett abból semmi, meg azt mondta apám, hogy ezzel művészet volt kanyarodni. Mert az egyik tulajdonképpen a levegőben van. Magyar gyártmányú Mátra motorbiciklik voltak.

A Soproni Elzett Zárból kulcsot, lakatot, Csepelről rengeteg biciklit hoztak, teherautószám hordták a vasútról a raktárunkba, onnan teherautószám hordák fel a Rákóczi útra. Be voltak mind csavarva olyanba, mint a géz, nem is létezik már ilyen papír. Olyan hullámos barna papírral volt minden becsavarva. A kormány átfordítva, úgy hozták oda a Rákóczi úti raktárba. Háború alatt hoztak egy csomó olyan biciklit, aminek fából volt az abroncsa. Nem gumi volt rajta, hanem kis rugóval összekötött, impregnált fakockák, az volt az abroncs. A Rákóczi út kockaköves volt. Még akkor ott laktunk, mikor vonult a biciklis század fakerekű biciklikkel. Már messziről hallatszott, hogy kipeg-kopog ez a sok kerék, mert azok menni nem tudtak, csak csúszkáltak összevissza. A bicikliket hajtották a katonák – hátukon kis zsák és összezsavart pokróc –, vállukon egy szem szuronyos puskával. Borzasztó!

Interjúalany neve:	Hamerli Antal
A fénykép címe:	A teraszon
A fénykép készítésének helye:	Pécs
A fénykép készítésének éve:	1939
Kulcsfigura:	Hamerli Antal

Ez is a Rákóczi úti házunk. Ötéves lehetek ezen a képen. Ilyen teraszok voltak, akkoriban a polgári házaknál általában építettek ilyen hatalmas teraszt, és ott zajlott az élet tavasztól őszig. Minden ott történt, azzal a különbséggel, hogy akkor nem voltak ezek a szép Fleur bútorok, hanem ilyen csövázás lécekkel épített vaslemez asztal – szóval csúnyák voltak, de nem is létezett más: vagy ilyen, vagy nincs bútor. Pléhlemez volt az asztal, de hát ebben az egészben ez volt a jó, hogy ilyen nagy volt a terasz, ahol kényelmesen lehetett az egész család, és a lakás meg volt kímélve. Anyám lerakott egy nagy, vastag pokrócot, és a húgom, aki ott még mászós gyerek volt, remek jól elvult. És ha jöttek vendégek, akkor is...mindig az erkélyen voltunk. Tavasztól őszig.

Interjúalany neve:	Hamerli Antal
A fénykép címe:	Az új Kodak kamera
A fénykép készítésének helye:	Pécs
A fénykép készítésének éve:	1938
Kulcsfigura:	id. Hamerli Antal

Ez 1938. karácsonya, az biztos, mert akkor vette apám ezt a Kodak kamerát. Akkor vette, és evvel akkor csinált egy csomó kísérleti felvételt, és nyár elején kezdte ezt az *Egy nap Pécssett* filmet, ami szokott menni a TV-ben. Előtte csinálta a forgatókönyvet.

Apám filmezett, az volt a hobbija. Én vele mentem, szinte minden filmkészítésénél nekem ott kellett lenni. Én cipeltem az állványt (nehéz volt, mint a fene), a kamerát meg ő. 14-15 kiló volt az egész egy nagy kofferban. Komoly, nagy 16 milliméteres Kodak kamera volt. Ment először a terepszemle, hogy hogyan készüljön a film, majd megírta a filmet elejétől a végéig, és mikor megvolt a forgatókönyv, akkor vettük a kamerát, az állványokat, be az autóba és mentünk, csináltuk. Sok filmet készített és versenyekre is küldött többet. Első és második díjakat nyert a különböző amatőr filmfesztiválokon. Városfilm, természetfilm, családi film, stb.

Ez is a Rákóczi úti lakás. A mi lakásunk olyan volt, hogy volt egy főbejárat a Rákóczi út felől, és ha bement az ember a lépcsőházba, akkor jobbra a nagybácsimék voltak, balra pedig a mi lakásunk. Volt ott egy hosszú folyosó és egy kishozza, egy nagyszoba (amit nappalinak használtunk vagy ebédlőnek), aztán megint volt egy kisebb szoba, az volt apámék hálószobája, és volt még egy nagyszoba, az volt a miénk. Abban még a bútorgyárból adódóan fenyőfából közönséges fehérre festett bútorok voltak. Volt egy nagy asztal négy székkal, volt egy pici asztal négy székkal vagy kettővel. Akkor volt egy polc, ami alul szekrény, felül polc, ez tele akkori

játékainkkal. Volt egy sublótszerű (eredetileg pólyázó volt) meg a kályha. Kész. Ez volt ebben a szobában a fekhelyeken kívül.

Apáméké hagyományos polgári hálószoba volt. Két ágy, két nagy kászli [éjjeliszeekrény], két szekrény, egy heverő, más nem is fért volna be. Volt egy nagy szoba, az akkoriban ebédlőféleék volt berendezve. Anyám azt mondta: „nem lehet ezt mire használni”, és akkor átrendezte: fotelokat meg kisasztalt tett bele, egy kicsit modernebb lett és tágasabb. Volt egy kisszoba, abban volt a pianínó, két fotel, egy asztal. A hosszú folyosónak az egyik részén a fürdőszoba volt fűthető kazánnal. A lakásból három szobát a folyosóról fűtöttünk, bent kandallók voltak. Volt egy előtér egy elég nagy konyhával, s ott volt még egy pici személyzeti szoba.

Interjúalany neve:	Hamerli Antal
A fénykép címe:	Biciklizek a ház körül
A fénykép készítésének helye:	Pécs
A fénykép készítésének éve:	1940/41
Kulcsfigura:	Hamerli Antal

Itt a Rákóczi úti ház körül biciklizek, de nem az enyém volt ez a bicikli, pedig megtehették volna. Ez egy női bicikli, és ez körbejárt: először volt valami rokonnál a legnagyobb lányé, utána lett a kisebb lányé, utána lett az enyém, és akkor ez így ment körbe-körbe, amíg szét nem esett a bicikli.

Jó lakás volt a Rákóczi úti, csak abban az időben is már nagyon zajos. A villamos ott dübörgött a kanyar miatt, rezgett az egész ház. Apám mondta, hogy a villamost úgy építették Pécsen annak idején, hogy volt egy S-kanyar a kapunk közelében, és állítólag az állomástól odáig erősebb sínek voltak beépítve. Az volt a szándék, hogy oda egy váltót betesznek és beviszik az udvarba, hogy ne kelljen fuvarozni az állomásról mindent, hanem a vagonot csak felgurítják. Ebből a háború miatt aztán semmi sem lett.

A Rákóczi út egyik oldalán elég nagy fák voltak. A járda széléből jöttek mind elő, olyan törzsük volt, mint a derekam. Jóval keskenyebb volt az út eleve; az egyik rész kockakövekkel volt megcsinálva összevissza, ott keresztelte a villamossín az egész utat. Egy szem rendőr volt ott nálunk a sarkon, máshol nem kellett, mert nem volt olyan forgalom, ami indokolta volna. Nem volt tábla, hanem jobb kéz szabály volt és kész. Az első rendőrlámpa valamikor a háború után készült, ott volt a Rákóczi út – Irgalmas utca sarkon. Az a két ház, amelyik a jelenlegi Rákóczi úti Rossmannal szemben van, ez a két azonos stílusú épület 1938-39-ben épült, amikor mi nagyon kicsik voltunk. Arra emlékszem, hogy mindig ültünk az ablakban a húgommal, - mert

széles párkány volt -, és néztük az építkezést. Akkor még a daru meg ilyesmi, az álomvilág volt. Csiga volt meg kötéll, és pallókon vitték föl az anyagot. Mielőtt épült, ott volt a piac. Van egy filmje apámnak (Karácsony a címe), az úgy kezdődik, hogy ott a piacon veszik az emberek a karácsonyfát. Amikor azokat az épületeket elkezdték építeni, előtte átköltözött a Kossuth térre a piac. Az is nagyon klassz volt, mikor szekerek tömkelege jött szerdán meg szombaton. Télen meg szánkók. Már be voltak az ablakok spalettázva, és arra ébredtünk, hogy a sok szánkó csilingelt, nagyon hangulatos volt. Jött a sok szekér, még a mi udvarunkba is elég sokan bekanyarodtak; talán a vásárlás miatt, gondolom, mert egyébként nemigen jöhettek oda be.

Interjúalany neve:	Hamerli Antal
A fénykép címe:	Kisautóval az udvaron
A fénykép készítésének helye:	Pécs
A fénykép készítésének éve:	1941
Kulcsfigura:	Hamerli Antal

Ez a Rákóczi úti ház udvara, itt vannak a raktárak, de ez már nincs, ez az épület nincs. Innen lehetett lemenni a pincébe; az egész udvar alatt óriási pincerendszer van, és itt, ezen a részen volt egy kövekkel kirakott nagy kör. Nagyjából az alatt volt egy elosztó, ahonnan több irányban – mint a pók, olyat képzelj el –, több irányban mentek a járatok, és akkor egy pár méter után volt egy olyan körút benne, mint a pesti körút.

A kerítés mögött volt három fa, ezeket eredetileg még apám ültette. Egyiket ki kellett vágni, mert a háborús időben kötelező volt légópincét alakítani, és annak ott volt a bejárata. Kötelesek voltunk egy vészkijáratot is csinálni, és a fa útban volt. Itt volt az a rész, ami a kerek kövekkel volt kirakva, ez alatt volt egy fedett lépcsősor, ahol le lehetett menni a pincébe. Ott lent van az a pókhálószerű elágazás, és onnan jobbra-balra be lehetett menni nagy üveghordókba. A háború alatt az egyik be volt rendezve lakásnak; a nagynénémék abban laktak a négy gyerekkel a légiriadók idején, de ezt nem tudja semelyik pécsi sem, hogy ott milyen üveghordók vannak. Az udvaron ki volt lógatva egy nagy sándarab, és amikor riadó volt, akkor valakinek az volt a feladata, hogy elkezdje azt ütni, és szólt, mint a harang. És akkor le kellett menni a pincébe, de nemcsak nekünk, hanem az üzlet alkalmazottjainak és azoknak a lakóknak, akiket a légvédelmi hatóság ide irányított.

Interjúalany neve:	Hamerli Antal
A fénykép címe:	Karácsonyi ajándékok
A fénykép készítésének helye:	Pécs
A fénykép készítésének éve:	1942/43
Kulcsfigura:	Hamerli Antal

Karácsony. Húgomnak a babái vannak itt, úgy hívták ezeket, hogy Kaethe-Kruse baba; papírmasé fejük volt ezeknek. Ez a dísz és orgona, ezt az egyik tanáromtól kaptam. Meg az a gőzgép is itt van, ami most a Tibiéknél van. Ami valamikor a cséplőgépeket hajtotta.

Ez már fönt van a Kaposvári utcában. '42 nyarán költöztünk fel a Kaposvári úti házba. Az első télen majdnem megfagytunk, mert elméretezték a kéményt: kályhához méretezett kéményt építettek, és nagy, koksszal működő kazán volt rákötve, ami csak füstölt, de meleg, az nem volt. Az egész háznak csak az alsó traktusában két szobát tudtunk használni, ott volt egy kandalló, ami a két szobát, befűtötte. Igaz, hogy állandóan pakolni kellett, mert az egész kéményt kibontották december elején, hogy megnagyobbítsák. Nem tudom, hogy csinálták, abból a kicsi kéményből, hogy lett a végén nagy. Építési törmeléktől kezdve minden volt az egész vadonatúj házban az első télen, de utána már nem volt vele baj. Egy vagon koksz kellett egy szezonra (15 tonna egy kis vagon azt hiszem), mert nagy volt a ház, meg nem voltak ilyen szigetelések, mint mostanában.

Interjúalany neve:

Hamerli Antal

A fénykép címe:

Medencetisztítás

A fénykép készítésének helye:

Pécs

A fénykép készítésének éve:

1943/44

Kulcsfigurák:

id. Hamerli Antal, Hamerli Antal, Hamerli

Sarolta, Schwartz György

A Kaposvári úti ház kertjében volt egy kis medence. Apám itt halássza a bogarakat a vízből, gondolom, azért van a szita nála. És ez az anyai nagyapám, ez, akinek a testvérei kint vannak Ausztriában. Látod, csak ennyire volt töltve a víz, egész biztos a húgom miatt, mert én már tudtam úszni, ő meg talán nem is. Kéthetenként, vagy három hetenként cseréltük a vizet. És én voltam a medencefelelős, nekem kellett mindig kitakarítani, meg kimeszeln; részgálic meg klór volt keverve, és ilyen mésszel kellett kimeszeln alul-fölül, és akkor megszáradt, és este megnyitottuk a csapot, és reggelre tele volt.

Nekem volt egy légpuskám, és minden napra kaptam 30 töltényt. Apám kiszámolta, 30 töltényt, slussz, ennyit ellőhettem. És hogy több töltény maradjon, kitaláltam én, hogy ha a vízben látok döglött bogarat, vagy valamit, vagy egy falevelet, akkor arra céloztam, és akkor nem ment tönkre a töltény. Mikor volt a medencetakarítás, akkor alulról azt összesöpörtem, és újra volt töltény. De az már így lityegett-lötyögött a puskacsőben, de mégis csak volt.

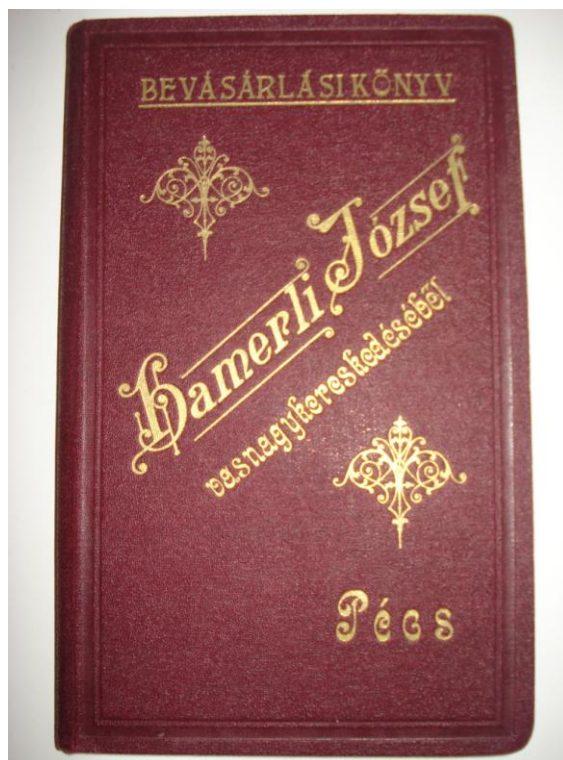
Ez egy szépen megcsinált díszkert volt, a végében pedig tyúktól meg nyúlól. A húgom volt a nyúlász, ő foglalkozott a nyulakkal állandóan. De voltak tyúkok meg pici kacsza meg kakas, meg csibe. És volt egy egész pici veteményes. De maga a díszkert, az volt a lényeg, akkor még fiatal fákkal. A fenyő, ami egyszer a karácsonyfánk volt, az szép maradt, mert dézsába rakták. Nem volt nagy fa. Áthúztuk ünnepek után a téli kertbe a dézsával együtt. „Próbáljuk meg elültetni, meglátjuk, mi lesz.” – és elültettük. Olyan óriási fa lett, hogy a Magaslati útról lehet látni.

Interjúalany neve:	Hamerli Antal
A fénykép címe:	A Kaposvári utcai lakás nappalija
A fénykép készítésének helye:	Pécs
A fénykép készítésének éve:	1943/44
Kulcsfigura:	id. Hamerli Antal

Ez volt a nagyobbik szoba, az úgynevezett nappali. Ugyanilyen nagy boltív, mint ez erre jobbra is van, és arrafele is volt egy szoba. Itt volt egy kandalló, két fotel, egy asztal...és a mennyezeten betongerendák voltak, de tölgyfával burkolva, nagyon jól nézett ki.

Ez többszintes ház volt, és itt, az alsó részén egy mozi működött. Volt egy kis vetítőkamra, lyukakon keresztül ment a vetítés: egyiken ment az állókép, a másikon a mozgó. Ebben a nagyszobában ült a vendégsereg (jöttek az alkalmazottak meg a vendégek), és akkor ment a vetítés. Ezen a részen ültek a nézők, mögöttük volt két hangszóró. És itt az ablaknál volt a karnis; úgy volt megcsinálva, hogy oldalt volt egy tekerő, és le lehetett eresztetni a gyöngyvászon. Amekkora az ablak, amekkora a karnis, akkora vászon lejtött, és amikor vége volt a filmnek, akkor feltekertük, és kész.

Interjúalany neve:	Hamerli Antal
A dokumentum neve:	Édesapám bevásárlási könyve
A dokumentum készítésének helye:	Pécs
A dokumentum készítésének éve:	1930-as évek

2

Hamerli Ferenc. Ősapámnak adatai 1803-ban született és
 1834-ben meghalt, meggyalult, a háborúban sebesült és gipszes,
 3 fia és 2 leánya volt, az utóbbiak a Hamerli névvel költöztek
 Pécsre és a fővárosba költöztek.

Ősapám fiaival 1835-ig foglalkoztam, az ő fiait nem
 az ő nevén, hanem a Hamerli névvel, az ő nevén
 csak az ő nevén, az ő nevén, az ő nevén, az ő nevén.
 Gyula? volt a nevük, az ő nevük, az ő nevük, az ő nevük.
 Pécsre költöztek, az ő nevük, az ő nevük, az ő nevük, az ő nevük.
 Pécsre költöztek, az ő nevük, az ő nevük, az ő nevük, az ő nevük.

Fiam 1840-ben született, az ő nevük, az ő nevük, az ő nevük, az ő nevük.
 Pécsre költöztek, az ő nevük, az ő nevük, az ő nevük, az ő nevük.
 Pécsre költöztek, az ő nevük, az ő nevük, az ő nevük, az ő nevük.

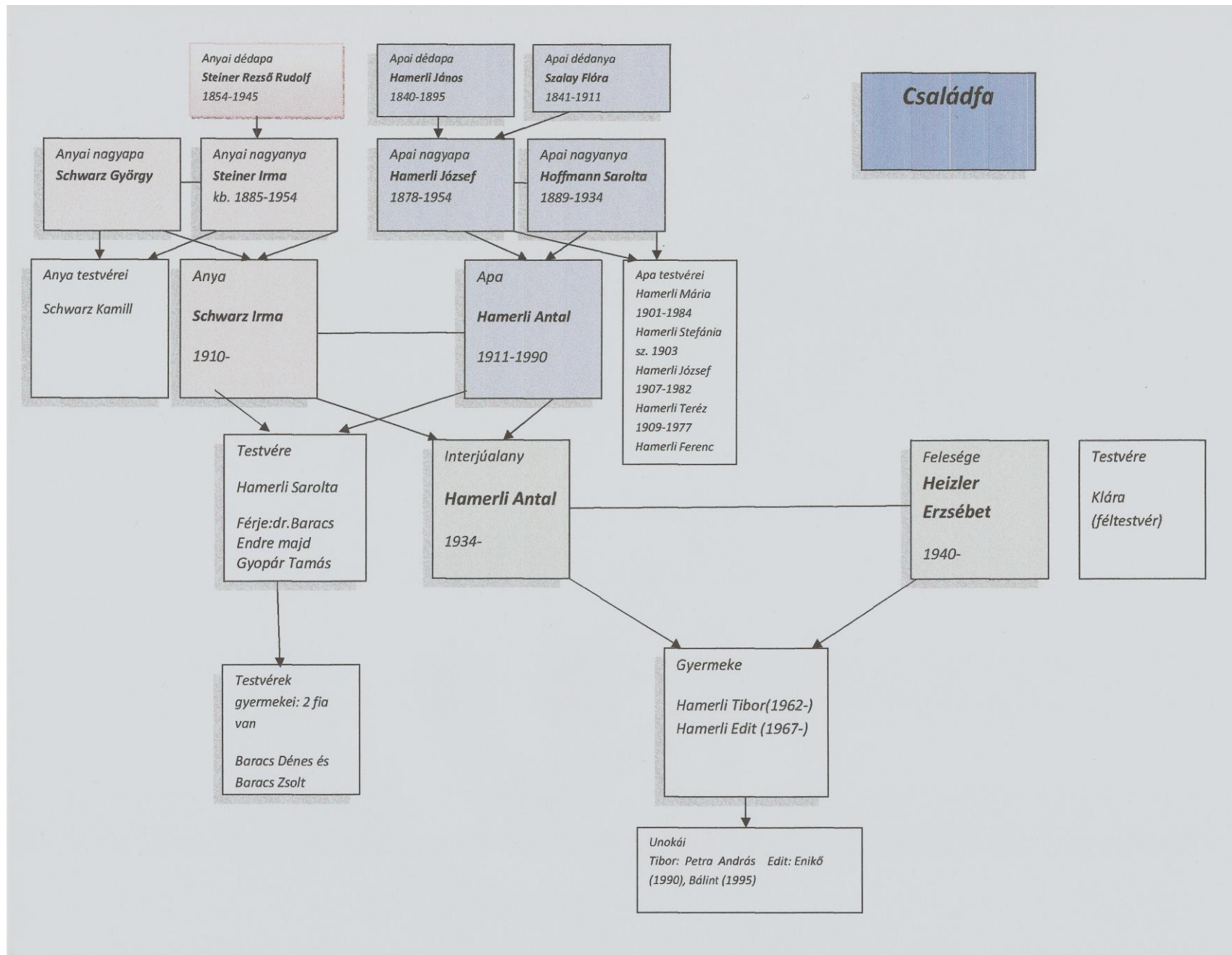
Hamerli Fiam az ő nevük, az ő nevük, az ő nevük, az ő nevük.
 Pécsre költöztek, az ő nevük, az ő nevük, az ő nevük, az ő nevük.

Fiam az ő nevük, az ő nevük, az ő nevük, az ő nevük.
 Pécsre költöztek, az ő nevük, az ő nevük, az ő nevük, az ő nevük.

Fiam az ő nevük, az ő nevük, az ő nevük, az ő nevük.
 Pécsre költöztek, az ő nevük, az ő nevük, az ő nevük, az ő nevük.

Interjúalany neve:	Hamerli Antal
A dokumentum neve:	Édesapám családtörténetének egyik lapja
A dokumentum készítésének helye:	Pécs
A dokumentum készítésének éve:	1950-as évek

Apám az unokáknak megírta a család történetét. Most találtam meg a levelet.

Az interjúalany és családja

Interjúalany

Teljes név:	Hamerli Antal
Születési hely és idő:	Pécs, 1934
Hol élt még:	Sopron, 1944-46
Iskolai végzettség:	gépipari technikum
Foglalkozás:	vasbeton szerelő, szerszámkészítő (Zsolnay Gyár, Pécs)
Nemzetiség:	magyar
Vallás:	r. kat.

Testvér

Teljes név:	Hamerli Sarolta Viktória Ilma Vilma
Születési hely és idő:	Pécs, 1937
Hol élt még:	-
Halálzási hely és idő:	-
Iskolai végzettség:	építőipari technikum
Foglalkozás:	tervező (Megyeszer, Pécs, tervezőiroda, Bábolna)
Nemzetiség:	magyar
Vallás:	r. kat
Házastárs:	Baracs Endre, majd Gyopár Tamás
Gyermekei:	Baracs Dénes Baracs Zsolt

Házastárs

Teljes név:	Heizler Erzsébet
Születési hely és idő:	Nagyárpád, 1940
Hol élt még:	Pécs (1940-51, 1957-), Balatonmária (1951-57)
Halálzási hely és idő:	-

Iskolai végzettség: 8 ált.
Foglalkozás: nádfonó (Balatonmária), raktáros (Zsolnay Gyár)
Nemzetiség: magyar
Vallás: r. kat.
Szülei: n.a.
Testvérei: Klára (féltestvér) sz. 1952 Balatonmária, Pécsen él,
érettségizett, társtulajdonos egy élelmiszerüzletben

Gyermeke 1

Teljes név: **Hamerli Tibor**
Születési hely és idő: Pécs, 1962
Hol élt még: Szentlőrinc (1977-78), Nagyatád, Baja (1978-80),
Magyarszék (1980 utántól máig)
Halálzási hely és idő: -
Iskolai végzettség: mezőgazdasági technikum
Foglalkozás: inszeminátor
Nemzetiség: magyar
Vallás: r. kat.
Házastárs : n.a.
Gyermekei: Petra (1989), András (1995)

Gyermeke 2

Teljes név: **Hamerli Edit**
Születési hely és idő: Pécs, 1967
Hol élt még: -
Halálzási hely és idő: -
Iskolai végzettség: bőripari szakmunkásképző
Foglalkozás: bőrdíszműves, boltvezető
Nemzetiség: magyar

Vallás: r. kat.
Házastárs : n.a.
Gyermekei: Kis Enikő (1990), Kis Bálint (1995)

Apa

Teljes név: **Hamerli Antal**
Születési hely és idő: Pécs, 1911
Hol élt még: Berlin, Hamburg (főiskolás évek), Izsevszk,
(Szovjetunió, hadifogság)
Halálhely és idő: Pécs, 1990
Iskolai végzettség: kereskedelmi főiskola
Foglalkozás: vaskereskedő (1945 előtt), gépészeti csoportvezető
(Megyeszer)
Nemzetiség: magyar
Vallás: r. kat
Testvérei: Hamerli Teréz (1909-1977) likörgyáros felesége, htb.,
érettségizett, gyerekek: 3 lány, 1 fiú
Hamerli József (1907-1982) kereskedelmi végzettség,
könyvelő, gyermekek: József, Iván, Gábor, Bálint,
Zsuzsanna
Hamerli Stefánia (sz. 1903), férje tűzoltóparancsnok és
idegenforgalmi hivatalvezető, fiatal házasként Fiumében
éltek, gyümölcsstermesztéssel és exporttal foglalkoztak; 3
gyermek: gyógyszerész, vegyészmérnök, vegyészmérnök-
genetikus
Hamerli Mária (1901-1984) férje katonatiszt (ezredes),
Pécsett és Budapesten éltek, 1 lányuk született
Hamerli Ferenc (kereskedelmi végzettség, fogl.:
cégvezető helyettes

Apai nagyapa

Teljes név: **Hamerli József**
Születési hely és idő: Pécs, 1878

Hol élt még: -
Halálozási hely és idő: Pécs-Gyűkés, 1954
Iskolai végzettség: kereskedelmi akadémia
Foglalkozás: kereskedő, hites könyvvizsgáló
Nemzetiség: magyar
Vallás: r. kat.
Szülei: apa: Hamerli János (apja, Hamerli Ferenc püspöki
huszárként került Körmendről Pécsre): kesztyűgyár
tulajdonos
anya: Szalay Flóra: Veszprémből került Pécsre

Testvérei: 11 testvérből öten nőttek föl
Hamerli Károly (1881-1960), bőrszakképzés tanult,
kesztyűgyár tulajdonos
Hamerli Imre (1867-1927), szállodatulajdonos
Hamerli István (1868-1903), vegyészmérnök, bőrszakképzés
szakképzés tanult, kesztyűgyár tulajdonos
Hamerli Izabella (megh. 1945), férje Auber Gyula
vaskereskedés tulajdonos

Apai nagymama

Teljes név: **Hoffmann Sarolta**
Születési hely és idő: Pécs, 1889
Hol élt még: -
Halálozási hely és idő: Pécs, 1934
Iskolai végzettség: 4 polgári
Foglalkozás: bútorgyár tulajdonos
Nemzetiség: magyar
Vallás: r. kat.
Szülei: bútorgyár tulajdonosok

Testvérei: özv. Ratkovicsné Hoffmann Mariann (1881-1956): férje szintén 1934-ben halt meg, ő lett Hamerli József második felesége

Anya

Teljes név: **Schwarz Irma**
Születési hely és idő: Pécs, 1910
Hol élt még: -
Halálzási hely és idő: -
Iskolai végzettség: 4 polgári
Foglalkozás: htb (1945-ig), takarítónő, kézbesítő (1945 után)
Nemzetiség: magyar
Vallás: r. kat.
Testvérei: Schwarz Kamill: bélyegüzlete volt (neves bélyeggyűjtő volt), felesége horvát nemzetiségű volt

Anyai nagyapa

Teljes név: **Schwarz György**
Születési hely és idő: Nagymarton (Mattersburg)
Hol élt még: Sopron, Japán (hadifogság 7 évig?), Pécs
Halálzási hely és idő: n.a.
Iskolai végzettség: kereskedelmi iskola
Foglalkozás: üzletvezető (Meinl)
Nemzetiség: magyar (származás: osztrák)
Vallás: r. kat.
Szülei: korán meghaltak,
Hettyey Katica (Hettyey Sámuel püspök húga) fogadta örökbe testvéreivel együtt
Testvérei: 2 testvére volt; egyikük főpolgármester volt Eisenstadtban, a másik kereskedő volt Mattersburgban (Nagymarton)

Anyai nagymama

Teljes név:	Steiner Irma
Születési hely és idő:	1885 körül
Hol élt még:	Sopron, Pécs
Halálzási hely és idő:	1954
Iskolai végzettség:	n.a.
Foglalkozás:	n.a.
Nemzetiség:	magyar (származás: olasz)
Vallás:	r. kat.
Szülei:	Apa: <u>Steiner Rezső Rudolf</u> (Fehéregyháza, 1854–1945 Sopron, 1945), festőművész
Testvérei	1. nővér: Sopronban élt 2. nővér: Pécsen élt, férje Fógl Jenő sírkőfaragó volt Steiner Antal: festőművész